

Vilniaus universitetas
Komunikacijos fakultetas
Bibliotekininkystės ir informacijos mokslų institutas

Asta Bielinskienė

Bibliotekų ir informacijos centrų vadybos studijų programos 2 kurso studentė

**PROFESINĖS BIBLIOTEKININKO ETIKOS DIEGIMO LIETUVOS BIBLIOTEKOSE
GALIMYBĖS IR PROBLEAMOS**

MAGISTRO DARBAS

Vadovė: doc. V. Mozūraitė

Vilnius, 2007

Bakalauro/magistro	
darbas	
(bakalauranto (ė̇s)/magistranto (-ė̇s) vardas, pavardė) (nereikalingą žodį išbraukti)	
tema _____	

parengtas gynimui.	

(data) (vadovo parašas)	
Darbas įregistruotas _____ institute	

(data) (raštvėdės parašas)	
Bakalauro/magistro darbą ginti leidžiu	
_____ (instituto direktoriaus parašas) _____	
(data)	
Recenzentu	skiriu

(data) (Dekano parašas)	
Darbą recenzavimui gavau	

(data) (recenzento parašas)	

REFERATO LAPAS

Bielinskienė, Asta

Profesinės bibliotekininko etikos diegimo Lietuvos bibliotekose galimybės ir problemos: magistro darbas / Asta Bielinskienė ; mokslinis vadovas doc . V . Mozūraitė ; Vilniaus universitetas. Komunikacijos fakultetas. Bibliotekininkystės ir informacijos mokslų institutas. – Vilnius, 2007. – 55, [] lap . : lent. – Mašinr . – Santr . angl . – Bibliogr . : p. 49 (26 pavad.).

Reikšminiai žodžiai: etika, profesinė etika, etikos kodeksas, diegimas, tyrimas.

Magistro darbo objektas – etinių gairių diegimas Lietuvos bibliotekose. Objektas pasirinktas dėl profesinės etikos problemų aktualumo bei vis didėjančios etikos reikšmės šiuolaikinėje visuomenėje. Magistro darbo uždaviniai yra atskleisti etikos bei profesinės etikos sampratą šiuolaikinėje visuomenėje, apžvelgti profesinės etikos problemų Lietuvoje ir užsienyje padėtį, atlikti etikos diegimo tyrimą viešosiose bibliotekose, apibendrinti jo duomenis bei pateikti išvadas.

Magistro darbą sudaro Keturios dalys. Įvade pristatoma etikos diegimo Lietuvos bibliotekose problema. Pirma dalis skirta bendrosios etikos sampratai apžvelgti. Antroji dalis perteikia profesinės etikos bei etikos kodekso sampratas bei reikšmę. Trečioje dalyje aptariama bibliotekininko profesinės etikos reikšmė ir vieta visuomenėje, bei Lietuvos bibliotekininkų profesinės etikos problemos. Ketvirtoji dalis skirta tyrimo apie etikos diegimą viešosiose bibliotekose analizei.

Naudojantis dokumentų ir duomenų analizės, sisteminimo ir klasifikavimo metodais, bei atlikus empirinį tyrimą daromos išvados, kad iki šiol etikos diegimas bibliotekose nebuvo sistemingas procesas, o etikos diegimas nėra prioritetas, todėl visų pirma profesinės etikos svarbą aktualu suvokti vadovaujančiam bibliotekų personalui. Efektyvus profesinės etikos diegimas bus įmanomas tada, kai juo bus suinteresuota ir bibliotekos vadovybė, ir patys darbuotojai. Konstatuojama, kad bibliotekos, neatsakingai naudojančios vis didėjančias savo jėgas informacijos ir žinių srityje, gali šias jėgas ir pasitikėjimą jomis prarasti.

Magistro darbas gali būti naudingas bibliotekininkystės ir informacijos mokslininkams, bibliotekininkams ir studentams.

TURINYS

Įvadas.....	5
1. Bendrosios etikos apibrėžimas	8
2. Profesinė etika	12
2.1 Profesinės etikos apibrėžimas.....	12
2.2 Etikos kodeksas	16
3. Profesinė etika bibliotekininkystėje	20
3.1 Bibliotekininkų etika Lietuvoje.....	24
4. Etikos diegimo viešosiose bibliotekose tyrimas.....	29
4.1 Tyrimo metodika	29
4.2 Rezultatų analizė	29
4.3 Tyrimo apibendrinimas	46
Išvados ir rekomendacijos	50
Bibliografinių nuorodų sąrašas.....	50
Summary.....	52
Priedai.....	54
1 priedas	54

IVADAS

Turėdama nevaržomą priėjimą prie informacijos, visuomenė gali kurti neišmatuojamus dvasinius turtus, išlaikyti ar plėtoti demokratiją, naudoti informacinius resursus žmonijos labui. Žinių naudojimas skatina spartesnę visuomenės raidą, todėl šiuo metu informacijos valdytojas savo rankose laiko didžiulį turtą. Informacija skatina pažangą absoliučiai visose gyvenimo sferose – nesvarbu, ar neša pelną, ar tarnauja menams. Tačiau XXI amžiuje, vis didėjant informacijos kiekiui, kuriantis informacijos, žinių visuomenei, kyla nemažai etinių problemų, liečiančių cenzūros, autorių teisių, tolerancijos, nemokamo priėjimo, informacijos kokybiškumo klausimus ir kitas kasdien informacijos specialistams iškylančias problemas.

Tradiciškai didžiulius informacijos klodus valdo bibliotekos, todėl visos minėtos problemos kaip niekur kitur yra aktualios čia. Ypač dabar, kai informacija tampa dar ir paklausia preke, o bibliotekos, tarnaudamos visuomenės gerovei, privalo kiekvienam užtikrinti laisvą priėjimą prie šios ir ekonominės, ir dvasinės vertybės. Bibliotekas visuomenė suvokia kaip patikimą, nešališką instituciją, kurioje žinių gali gauti kiekvienas trokštantis. Todėl čia ypač svarbūs etikos principai, reglamentuojantys lygias galimybes ir kokybę visiems.

Kita vertus, biblioteka, būdama socialine institucija, savo egzistavimą gali pagrįsti tik naudingumu visuomenei. Jei visuomenė manys, kad bibliotekos nepaiso ar negerbia jos reikmių ir nesugeba suteikti kokybiškų paslaugų, bibliotekos egzistavimui gali iškilti grėsmė. Gydytojai, teisininkai, politikai ar kitų profesijų atstovai, nesilaikantys savo etikos kodekso, dažniausiai yra viešai smerkiami ir netgi gali netekti darbo. Lietuvos bibliotekose tokių incidentų nėra arba apie juos viešai nekalbama. Galbūt todėl, kad bibliotekininkų neprofesionalus ar nedoras elgesys vis dar nelaikomas didele žala visuomenei.

Nuolat didėja reikalavimai bibliotekos paslaugų kokybei. Ilgą laiką gyvavusią nuostatą, kad kokybė priklauso nuo didesnių išteklių, keičia kita – mokėjimas valdyti tuos išteklius ir išmintingai tarpininkauti suteikiant vartotojui žinias. Vartotojo nuomonė ir jo poreikių tenkinimas tampa ypač svarbūs formuojant bibliotekų politiką, todėl etikos gairės, arba kitaip esminių žmogaus teisių ir laisvių gerbimas padeda kurti teigiamą bibliotekos įvaizdį, kelia profesijos prestižą, pasitikėjimą paslaugų kokybe.

Kiekviena civilizuota šalis su informacija susijusias problemas sprendžia savaip – vienur kuriami bibliotekininkų, informacijos specialistų etikos kodeksai, kitur etinės problemos paliekamos konkrečiau darbuotojo sąžinei. Juk vien tik etikos kodekso egzistavimas negarantuoja jo principų prigijimo kasdiniame darbe, o atskiro žmogaus supratimas kas yra etiška gali būti kitoks nei daugumos. Skirtingi žmonės (ar institucijos) gali turėti ir skirtingus lygybės suvokimus. „Etika

paprastai apibrėžiama kaip moralės filosofija. Kalbėjimas apie etiką jau lyg ir savaime presupponuoja socialinę dimensiją: moralė liečia visų pirma žmogaus santykius su kitais žmonėmis“ [15, 32]. O žmonių santykiai – vienas sudėtingiausių ir sunkiai valdomų aspektų mūsų kultūroje. Dažniausiai niekas neprivalo laikytis etikos normų, tačiau tam, kad visuomenė pasitikėtų tam tikrų paslaugų sluoksniu – darbuotojai būna priversti jų laikytis, nors formalaus etikos kodekso gali ir nebūti.

Pavyzdžiui Norvegijoje 1990 metais pasiūlytos etinės gairės Norvegijos bibliotekų asociacijos tarybos buvo atmestos kaip nereikalingos, nes manyta, kad jos netinkamos iš esmės skirtingoms privačioms ir visuomeninėms bibliotekoms bei todėl, kad jau egzistuojantys Norvegijos bibliotekų darbo standartai buvo laikomi pakankamais etikos gairėms apibrėžti.

„Žodis *moralė* arba *etika* kasdienėje kalboje sutinkamas labai dažnai. Moraliais vadiname ne tik žmonių poelgius, bet moraliniu požiūriu taip pat vertiname socialinių institucijų veiklą. Moralės sritis yra atpažįstama iš nuolatinių įsipareigojimų vykdymo. Pavyzdžiui, visi žino, kad laikytis duoto žodžio yra moralu, o duoto žodžio nesilaikymas dažniausiai smerkiamas dėl moralės nepaisymo. Moralės sritis taip pat atpažįstama, kai moralė siejama su kitomis sritimis, pavyzdžiui teise arba ekonomika. Užrašytas ir į teisės kodeksus įtrauktas įstatymas moralės požiūriu gali būti smerktinas, t.y. teisė ir moralė gali viena kitai prieštarauti“. [6, 43] Nuo to, kiek svarbiais bibliotekos laikys etikos klausimus, priklausys ir paprasto darbuotojo etiniai sprendimai kasdieniame darbe.

Tik XX amžiuje imta kurti oficialius bibliotekininkų profesinės etikos kodeksus. Pirmąjį kodeksą 1939 metais paskelbė Amerikos bibliotekų asociacija. Lietuvoje bibliotekininkų etikos kodeksą 1999 metais priėmė Lietuvos bibliotekininkų draugija. Po Sovietų imperijos žlugimo Lietuvos kaip ir kitų Vidurio bei Rytų Europos šalių bibliotekininkystė turėjo išgyventi dvigubus pokyčius - "reformas kvadratu": viena vertus, viso pasaulio bibliotekininkystėje permainas sąlygojo naujų technologijų invazija, lydima specialistų rengimo ir kvalifikacijos kėlimo sistemos ir turinio reformų, o kita vertus, pasikeitusi šalies politinė, ekonominė, socialinė situacija lėmė nacionalinius Lietuvos bibliotekininkystės keitimosi aspektus. Ir trečiajame tūkstantmetyje bibliotekoms tenka priimti tiek lokalius, tiek globalius iššūkius, tarp kurių vienas svarbiausių - bibliotekos vieta informacijos politikoje. [4] Iš Vakarų pasaulio pamažu atėjo ir vis dar diegiamas etiškumo, humaniško požiūrio į darbuotoją ir vartotoją idėjos, aukšto profesionalumo siekis.

Kiek Lietuvoje laikomasi bibliotekininkų etikos kodekso ir ar bibliotekininkai yra susipažinę su juo bei sąmoningai stengiasi laikytis, nėra aišku. Taip pat dar nėra tirta, kokią vietą šiuolaikinėje bibliotekų vadyboje užima etinių problemų sprendimas. Lietuvoje nėra atlikta etikos diegimo problemų tyrimų, todėl atsakymas į šiuos klausimus gali parodyti, kaip mūsų bibliotekos ir

bibliotekininkai savo darbe diegia etikos principus ir kaip jų laikosi; kokius lūkesčius, pageidavimus ir pasiūlymus profesinės etikos srityje turi bibliotekų darbuotojai.

Magistro darbo objektas – etinių gairių diegimas Lietuvos bibliotekose. Objektas pasirinktas dėl profesinės etikos problemų aktualumo bei vis didėjančios etikos reikšmės šiuolaikinėje visuomenėje.

Darbo tikslas – atskleisti etikos reikšmę Lietuvos bibliotekų veikloje ir išanalizuoti, kaip bibliotekininkai suvokia etikos problemų svarbą.

Magistro darbo uždaviniai yra:

- atskleisti etikos bei profesinės etikos sampratą šiuolaikinėje visuomenėje
- apžvelgti profesinės etikos problemas Lietuvoje ir užsienyje
- atlikti etikos diegimo tyrimą viešosiose bibliotekose, apibendrinti jo duomenis bei pateikti išvadas

Magistro darbą sudaro keturios dalys. Pirma dalis skirta bendrosios etikos sampratai apžvelgti. Antroji dalis perteikia profesinės etikos bei etikos kodekso sampratas bei reikšmę. Trečioje dalyje aptariama bibliotekininko profesinės etikos reikšmė ir vieta visuomenėje, bei Lietuvos bibliotekininkų profesinės etikos problemos. Ketvirtoji dalis skirta tyrimo apie etikos diegimą viešosiose bibliotekose analizei.

Darbas buvo rašomas remiantis spausdintiniais (monografijos, moksliniai straipsniai iš spausdintinių monografių ir serialinių leidinių) bei elektroniniais šaltiniais.

1. BENDROSIOS ETIKOS APIBRĖŽIMAS

Galima ginčytis, ar reikalingos išsilavinusiam, intelektualiam individui elgesio taisyklės, kai jis pats gali kompetentingai priimti sprendimus, skirti gero ir blogo poelgio pasekmes, turėti humaniškos visuomenės vaizdą. Tačiau kartais sprendimus priimti labai sudėtinga, jie gali netgi nepriklausyti nuo individo, o daugelis asmeninių vertybių – keistis. Mokslas apie visuomenės požiūriu teisingo (gero) ir neteisingo (blogo) elgesio priežastis, moralinių imperatyvų formavimą – padeda suvokti kultūros esmę, formuoti asmenybės idealus, siekti tobulo visuomenės idealo.

Žmonija kiekviename savo egzistencijos žingsnyje siekė idealų ir kūrė bei nuolat bandė įgyvendinti vertybes. Visuomenė kiekvienu laikmečiu pasižymi tam tikrų, nebūtinai tų pačių, vertybių puoselėjimu. Žmogaus gyvenimo būdas priklauso nuo santykio su savimi, darbo, elgesio normų, religijos, šeimos, politinės santvarkos ir pan. Remiantis vertybiškumu, sprendžiama apie moralę ar amoralę, gerą ar blogą elgesį. Vertybės formuoja mūsų pasaulėžiūrą ir elgesį. Filosofai dažnai stengdavosi atskirti mokslą nuo vertybių.

Etika yra praktinė filosofija. Jos objektas – žmogaus elgesys (praktika) [2, 262]. Tai žmonių dorovinių normų sistema, jų pareigos visuomenei, šeimai, vienas kitam, įpročių, tradicijų istorija.

Etika, kaip praktinė filosofija, turi atsakyti į klausimus „Ką aš turiu daryti?, Kaip man gyventi?“. Tai mokslas apie „gyvenimo išmintį, apie geresnio gyvenimo ir sugyvenimo paieškas, apie žmogaus gyvenimo prasmės esmines problemas, apie žmonių gyvenimo kelius, orientacijos pasaulyje galimybes“ [12, 7]. Etika taip pat tiria moralės istoriją, kuri per amžius kinta - randasi naujos vertybės, o senosios kartais tampa atgyvenusiomis. Etikos mokslo objektas yra neišmatuojamas ir neapčiuopiamas, tačiau aktualus kiekvienam visuomenės nariui.

Etikos moksle yra vartojamos trys sąvokos: etika, moralė, dorovė. Graikiškai *ēthos* reiškia įprastą gyvenimo vietą, įprastus papročius, būdą. Aristotelis (384 pr. Kr. – 322 pr. Kr.) iš šio žodžio kildina *ethikos* – etiška. Etikoje naudojamas ir lotyniškos kilmės žodis moralė. Lotyniškai *mos* reiškia tą patį ką ir *ēthos*, romėnai iš jo išvedė žodį *moralitas*. Moralė yra laikoma etikos mokslo objektu, nors dažnai jos abi vartojamos kaip sinonimai. Taigi, „etika yra tarsi moralės teorija“ [13, 7]. *Dorovė* yra sąvokos *moralė* sinonimas. Sąvoka *dora* apibūdina jau realizuotą dorą elgesį. Dažnai vartojamos ir šios sąvokos:

- *Gėris* – absoliutaus gerumo idėja, kylanti iš tobulo būties suvokimo.
- *Blogis* – gėrio priešybė.
- *Dorovinis principas* – svarbiausia dorovinė nuostata, reguliuojanti elgesį.
- *Dorovinė vertybė* – teigiamas poelgis, siekiamybė, svarbi individo vystymuisi.

Šiuolaikiniame Vakarų pasaulyje pastebimas dažnesnis sąvokų *etika*, *etiškas*, nei sąvokų *moralė*, *dorovė* vartojimas. Iš esmės etiką galima apibūdinti kaip moralės teorinę dalį, o dorovę – kaip moralinę praktinę gyvenimo tikrovę, o pačią moralę – greičiau kaip sąmonės ir privalomybės reiškinių, kaip dėsni, normą ir vertybių sistemą.

Etika nėra tiksliai mokslas ir nepriklauso vien filosofijos sričiai. Tai kartu ir sugyvenimo, gyvenimo meno, vidinės refleksijos ir savimonės mokslas, glaudžiai susijęs su psichologija. Visuomenės, socialinių grupių dorovę tiria ir sociologija. Galima kalbėti apie dorovės filosofiją, psichologiją ir sociologiją. [12, 9]

Visuomenės elgesio normos vystėsi žmonijai nuolat sąmonėjant humaniškumo idealų link. Etika žmogų laiko vertingu dėl jo įgyto elgesio, o ne įgimto. Etikos požiūriu individas vertingas ir sąmoningas tampa tada, kai moralės normas pripažįsta ir įgyvendina geranoriškai, niekieno neverčiamas įsisąmonina pareigas prieš visuomenę. I. Kantas skiria du tokio individo tikslus, kurie patys savaime yra pareigos:

- Savo paties tobulumas
- Kitų laimė [2, 271]

Pirmoji pareiga atitinka individo etiką, kai individą motyvuoja kito konkretaus žmogaus gerovė ir rūpi asmeninis tobulėjimas. *Kitų laimės* pareiga galima vadinti socialinę etiką, kai asmens pareigos yra uždedamos todėl, kad visuomenei siekiant visuotinės gerovės tikslo, individas joje atlieka tam tikrą funkciją. Taigi, kiekvienas gali kurti ir tobulinti visuomenės gerovę. K.Jaspersas teigia, kad „tik būdami konkrečiais žmonėmis, mes įsitikiname žmogiškąja būtimi apskritai“. [8, 148]

Normos yra savotiškas etalonas, įvairių sričių (pvz. teisės, politikos, dorovės) elgesio pavyzdys. Vertybės ir veikla suteikia būčiai ir asmenybei prasmę, patvirtindama ir uždrausdama laisvę. Gamtos dėsniai nustato tai, kas turi įvykti, o laisvė – tai, kas privalo būti.

Pareiga yra kiekvieno žmogaus sąžinės sprendimas, tik ji gali mus moraliai įpareigoti geram elgesiui. Taigi, kiekvienas žmogus, priimdamas moralinį sprendimą yra laisvas, niekas negali priversti morališkai kam nors įsipareigoti. Poelgis yra moraliai geras arba blogas priklausomai nuo to, kaip jis įvertinamas prieš jį atliekant – kaip geras ar kaip blogas. Taigi, iki poelgio reikia nutarti ką privalu daryti, o po poelgio – ar teisingai pasielgta. Ne visi žmonės tą patį dalyką laiko geru arba blogu, visuotinai galiojančiais jie gali laikyti visiškai skirtingus dalykus. Todėl iškyla „etinio įrodymo, etinės diskusijos būtinumas. Tenka klausti: kas turinio požiūriu iš tikro yra gera? Kokios yra visuotinai galiojančios normos?“[2, 267] Neįmanoma tiksliai atsakyti į šiuos klausimus ir rasti vienareikšmiškus kriterijus sprendimui padaryti. Etika, kaip ir filosofija, neturi galutinių atsakymų. „Etika neturi branduolio, kurį išlukštenu būtu aptikta pati etiškumo esmė, tai yra žinojimas, kas yra

etinė problema ir kaip ji turėtų būti sprendžiama. Apie etiką galima būtų kalbėti kaip apie tarpinę veiklą tarp teorijos ir praktikos, nes etika provokuoja skirtingų dalykų darymą tuo pat metu“. [6, 43]

Visuomenės elgesys, tarpusavio santykiai, pareigų atlikimas priklauso nuo:

- bendrosios kultūros visuomenės, kurioje mes gyvename, veikiame, ir kurioje kyla įvairūs etiniai konfliktai;
- organizacijų, kuriose mes dirbame arba kurioms priklausome, kultūros;
- savarankiškai atrastų sprendimų [13, 8]

Etikos mokslo objektas turi ilgą raidos istoriją bei įvairias koncepcijas, įvairius taikymo ir formos būdus. Individui tarsi paliekama laisvė rinktis kurią nors iš šių etikos teorijų:

- Principų etika (būdinga religiniams mokymams, ji remiasi moralės dėsniais, kuriais siekiama kuo sėkmingiau suderinti priešingas nuomones, kryptis, tikslus)
- Taikomoji etika (profesinės etikos teorija)
- Deskriptyvinė etika (empirinių žmonių santykių teorija, analizuojami paplitę papročiai, tradicijos, visuomenės normos)
- Normatyvinė etika (ieško aukščiausių vertybių, kuriomis remiantis priimamos moralės normos, įstatymai, draudimai)
- Metaetika (moralės sąvokų analizė, bendroji etikos metodologija)
- Dorybių etika (žmogaus asmenybės, jo būdo ir ypatybių analizė, pabrėžiant keturias Platono suformuluotas pagrindines dorybes – saikingumą, išmintį, drąsą, teisingumą, krikščionybės mokyme taip pat dominuoja dorybių etika)
- Hedonizmo etika (malonumo ir pasitenkinimo siekimas – pagrindinis žmonių veiklos matas, hedonistai taip pat pabrėžia, kad kitų žmonių pasitenkinimas yra būtinas, nes tarp žmonių egzistuoja pasitenkinimo tarpusavio ryšys)
- Utilitarizmo mokymas (utilitaristų šūkis - „kuo didesnis gėris - kuo didesniams skaičiui žmonių“, t.y. visi poelgiai turi būti vertinami pagal tai, kurie iš jų teikia didesnę laimę kuo didesniams skaičiui žmonių)
- Deontologinė etika (sprendžia priedermių ir teisių pusiausvyros klausimus; pareiga laiko daryti tai, kas yra teisinga, nepaliekant laisvės specifinėms įvykio interpretacijoms, oponuoja utilitarizmui)
- Teologinė etika (apima įvairių religinių mokymų etines pažiūras) [7, 15-30]

Konkretus žmogus nebūtinai gali pritarti visuomenėje vyraujančiai moralinei sistemai, nes ne visada sutampa individo ir visuomenės poreikiai. O ir etikos teorinės kryptys yra nuolatinis mokslininkų ir visuomenės diskusijų objektas, todėl atskiro žmogaus moralės normos jam yra

labiau apčiuopiamos nei visuomenės moralė. Etika, būdama filosofijos mokslo atšaka, suteikia galimybę individui pasirinkti savo gyvenimo įprasminimą. Pasirinkti jis gali suvokdamas moralės koncepcijas kaip orientyrą ir vertindamas jas. „Viena dorovės filosofijos istorijos vertybė yra ta, kad parodo mums, jog dorovės koncepcijos pačios turi istoriją. Tai suprasti reiškia išsivaduoti nuo bet kokių klaidinamų absoliutinių tvirtinimų“. [11, 240]

Atsakymai į etikos mokslo keliamus klausimus buvo ir liks kvestionuojami, ne galutiniai. „Šiuolaikinė dorovės filosofija prasideda ramia apokalipsine nata. Aiškinama, kad dorovės filosofams iki šiol nepavyko aiškiai atsakyti į savo keliamus klausimus, nes jiems patiems tie klausimai buvo neaiškūs“. Filosofas G.E. Mooras aiškina, kad „turėtume atlikti tokius veiksmus, dėl kurių visatoje atsirastų daugiau gėrio, negu būtų įmanoma pasiekti kokiu nors kitu būdu“. [11, 223]

Mūsų dienomis vis svarbesnė ir sparčiai plėtojama yra taikomoji etika. Didžiulę reikšmę dėl galimų neprognozuojamų pasekmių visai žmonijai turi mokslininkų etika, o pasauliui tampant vis ankštesniu – iškilo ekologinės etikos būtinybė. Viena iš labai sparčiai plėtojamų yra verslo etika, nuolat pasirodo „jaunų“ profesijų etikos kodeksai ir teoriniai darbai, skirti specifinėms jų problemoms. Taikomoji etika yra visuomenės diskusijų objektas, nes bet kuri profesija (o ypač susijusios su gyvybe), nesilaikydama etinių principų, gali kelti grėsmę visuomenei.

Etika – ne tik filosofijos mokslo sritis, tai mokslas, glaudžiai susijęs su psichologija; gyvenimo meno, vidinės savimonės; gėrio ir humaniškumo idealų troškimo istorija. Etika neatsako į visus klausimus arba nagrinėja tuos, į kuriuos mokslas neturi atsakymo. Dorovė padeda taip pakreipti žmonių elgesį, kad žmonija mokėtų derinti skirtingus poreikius ir galėtų vystytis humaniškai. „Galutinis tikslas yra ne kas kita, kaip visa žmonijos paskirtis, ir ją tirianti filosofija vadinama moralės filosofija“, teigia I.Kantas . [7, 10]

2. PROFESINĖ ETIKA

2.1 Profesinės etikos apibrėžimas

Profesijos egzistuoja tūkstantmečius. Gydytojai, teisininkai – saviti nuo seno egzistuojantys specialistų luomai, kurie turi bene ankstyviausiai susiformavusius būdingus profesijos bruožus. Kiekviena iš minėtų profesijų turi savo „priėmimo“ į profesionalus procedūrą – priesaiką, kuria prisiekia laikytis savo specialybės etikos, nekenkti ir besąlygiškai padėti žmonijai. Šiuolaikinių etikos kodeksų pagrindinė nuostata „nepakenk“ taip pat gimė vienoje iš „klasikinių“ profesijų - medicinoje, iš graikų gydymo dievo Asklepijo priesaikos, medikų duodamos dar prieš 3 tūkstančius metų Koso saloje. Priesakas nepakenkti šioms profesijoms buvo būtinas, nes jų veiklos objektas yra pats žmogus. Ilgus amžius formavosi profesijų ribos, papročiai, savitumas, santykis su profesijų paslaugų vartotojais, jų lūkesčiais. XXI amžiuje profesijomis vadinasi vis daugiau darbuotojų grupių, vystantis technologijoms ir augant visuomenės poreikiams, nuolat atsiranda bei bando pelnyti pasitikėjimą daugybė naujų paslaugų teikėjų.

Profesijos sąvoka yra gana lanksti. Kai kurios specialybės daugelį metų paprastai vadinamos profesijomis, kai tuo tarpu kitos nėra jomis pripažįstamos. Dauguma kvalifikuotų paslaugų darbuotojų laiko save profesionalais arba trokšta jais būti. Be tradicinių profesijų atstovų, profesionalais siekia būti žurnalistai, inžinieriai, architektai, seselės, mokytojai, vadybininkai, socialiniai darbuotojai, finansiniai konsultantai ir kt. Kuo profesijos naujesnės, tuo daugiau jos turi stengtis dirbti kokybiškai, saugodamos profesinę garbę ir taip įgydamos visuomenės pasitikėjimą.

Pripažintos klasikinės profesijos, tokios kaip medicina ir teisė, turi tam tikrus būtinus bruožus, kuriuos įvardija sociologai. Šie bruožai yra tinkami apskritai profesijos apibrėžimui:

- Ilgas mokymosi periodas (paprastai įgyjamas formalus išsilavinimas, tačiau šiuo metu profesionalams vis dažniau tenka mokytis visą gyvenimą; kartais ilgas ir ekstensyvus mokymasis yra būtinas)
- Intelektu dominavimas darbinėje veikloje (profesionalas pats suformuluoja teorinius darbo, kuri vėliau atlieka darbuotojai, aspektus, užduotis, informaciją)
- Erudicija (Profesionalas darbe naudojasi susistemintomis teorinėmis žiniomis, bei jomis remdamasis kuria naujas žinias, taip skatindamas profesijos tobulėjimą)
- Orientavimasis į paslaugų sferą (profesionalų darbas – dažniausiai susijęs su žmonėmis ir paslaugomis visuomenei)

- Altruistinė motyvacija (nuostata atlikti darbą kuo naudingiau visuomenei, svarbiausia – bendras gėris, o ne asmeninė nauda)
- Asmeninė motyvacija (troškimas tobulėti savo srityje, siekti profesinių aukštumų ir bendro gėrio)
- Savarankiškumas (profesija pati reglamentuoja savo vidaus tvarką, paslaugas, kokybę, vertina)
- Profesinės organizacijos (Visų profesijų atstovai buriasi į organizacijas, profesines asociacijas, kurios nustato ir kontroliuoja jos narių veiklos standartus, reglamentuoja priėmimą ir tvarko vidaus reikalus)
- Etikos kodeksas (profesija, priimdama etikos kodeksą, patvirtina visuomenei, kad yra pasirengusi ginti jos interesus, nuostatą teikti kokybiškas paslaugas bei kontroliuoti jų kokybę) [20, 301; 13, 13]

Tam, kad įgytų arba išsaugotų visuomenės pasitikėjimą, profesinės grupės kuria ir pritaiko sau elgesio reglamentavimo standartus, kurių laikosi visi nariai. Šie standartai paprastai būna aukštesnės etinės prigimties nei diktuoja įstatymai ir įprastinė visuomenės moralė. Pripažintų profesijų tvarkos nuostatus paprastai sudaro:

- Ribotas priėmimas
- Akreditavimas, sertifikavimas, registravimas
- Licenzijavimas
- Organizacijų veiklos standartai
- Etinės normos [20, 301]

Profesinė elgsena gali būti apibrėžta pagal keturis esminius požymius:

1. Plačios bendrosios ir sisteminės žinios
2. Visuomenės interesų pirmumas prieš asmeninius interesus
3. Aukšto laipsnio savikontrolė, per etikos kodeksus diegiama į darbinę veiklą
4. Atlygio (piniginio ir garbės) sistema [10, 2]

Profesijos rodikliu galima laikyti ir garsius, daug savo srityje nuveikusius jos atstovus. Pastarieji tampa žinomi ne tik profesijos viduje, bet ir platesniame visuomenės akiratyje. Pavyzdžiui, Levas Vladimirovas bibliotekininkystėje, Vytautas Sirvydis medicinoje, Eimuntas Nekrošius teatro mene ir pan. Jų darbai, siekiai, pažiūros, atsispindi profesijoje apskritai, o visuomenė per iškilus profesijos žmones susidaro pozityvų profesijos vaizdą. Profesiniai autoritetai taip pat skatina kitus profesijos atstovus tobulėti savo srityje. Ir atvirkščiai, iš neigiamos pusės pagarsėję darbuotojai ilgam laikui sugriauna profesijos prestižą ir visuomenės pasitikėjimą.

Šiuolaikinė visuomenė etikos problemas sprendžia vis dažniau. Pabrėžiama, kad etikos diegimas galėtų užkirsti kelią daugeliui žmonių nelaimių. „Norint pakeisti žmonių elgesį, būtina transformuoti jų sąmonę moralinių įsitikinimų, normų ir nuostatų srityje, nes be šito visos kitos – ekonominės, politinės ir teisinės priemonės nebus pakankamai veiksmingos, todėl be globalinės etikos negalės atsirasti geresnė pasaulio tvarka, kurios būtinai reikia, nes pasaulis dabar išgyvena fundamentalią krizę: krizę pasaulinėje ekonomikoje, pasaulinėje ekologijoje ir pasaulinėje politikoje. Trumpiau tariant, globalizacijos sąlygomis žmonija negalės išlikti be visai žmonijai bendros globalinės etikos“. [24, 207]. Profesinė etika – šiandien yra viena reikšmingiausių etikos sričių, padedančių žmonijai kurti tokį pasaulį, kuriame saugu kiekvienam. Be to, darbas, profesija – kiekvienam žmogui yra viena svarbiausių veiklų gyvenime, o profesinė etika, persipynusi su bendražmogiška – nuolatinis šiuolaikinio specialisto darbo palydovas.

Profesinės etikos apibrėžimuose teigiama, kad ji yra praktinės filosofijos dalis. „Profesinė etika – taikomosios etikos šaka, tirianti ir norminti realius dorovinius žmonių profesinės veiklos santykius. Profesinė etika remiasi bendrosios etikos teorija bei jos kategorijomis, kurios taikomos atsižvelgiant į profesinės veiklos specifiką. Todėl vartojamos sąvokos: profesinė sąžinė, profesinė garbė, profesinė pareiga, profesinė atsakomybė, profesinis orumas ir t.t. Praktinis profesinės etikos vaidmuo labai didelis. Tirdama profesinį pašaukimą ir normindama dorovinius profesinės veiklos santykius, ji ugdo meilę profesijai, profesinės sąžinės, pareigos, atsakomybės jausmus ir padeda tobulinti profesinę specialistų etiką“. [3, 265] Šiame apibrėžime akcentuojama, kad profesinė etika yra lyg idealaus darbuotojo elgesio siekiamybė. Tačiau šiuolaikinėje vadyboje manoma, kad etika gali būti naudojama kaip pragmatiškas įrankis: „tai priemonės, kuriomis siekiama paveikti veiklos subjektų elgesį. Mechanizmas kuriamas taip, kad neetiškas elgesys negalėtų duoti naudos, o derami veiksmai būtų palaikomi ir skatinami“. [23, 30] Žmogiškasis faktorius laikomas nenuspėjamu, todėl apsidraudžiant siūloma kurti tokią sistemą, kur garbingumas siejamas su pragmatiškumu, o etika su nauda – „apsimoka“ paisyti profesinės garbės.

Vis dažniau rūpinamasi profesinio etinio švietimo efektyvumu, diskutuojama, kas leistina, o kas ne darbuotojams ar organizacijoms, abejojama, ar galima toleruoti neteisėtas priemones, nors ir labai svarbiems tikslams. Problemos ar sprendimai vertinami etikos požiūriu [16, 12]. Profesinės etikos pažeidimai bet kokios profesinės grupės nariams sugriauna ilgus metus puoselėtą patikimumo įvaizdį.

Etika dažnai vadinama praktine filosofija. Ji tiria žmogaus veiksmus, poelgius, formuoja moralės normas, reguliuojančias mūsų elgseną įvairiausiomis gyvenimo aplinkybėmis. Etinės dorybės (gėris, sąžinė, garbė, teisingumas, gyvenimo prasmė, laimė, meilė, išmintingumas, saikingumas) didžia dalimi matomos žmonių santykiuose su kitais žmonėmis. Tad pažinti etikos

pagrindus yra aktualu tiems, kuriems bendravimas su žmonėmis yra darbo veiklos pagrindas. [16, 8] Modernioje visuomenėje kiekvienai profesinei grupei rūpi savo specialybės darbą atlikti taip gerai kaip tik įmanoma ir visuomenės naudai. Tokia nuostata yra to ką mes vadiname profesionalizmu, pagrindas. [20, 301]

Daugumos profesijų esmė – tarnystės principas, jų tikslas yra tarnauti kitų gerovei. Tad profesinė etika, būdama ne iš išorės primestas taisyklių rinkinys, o vidinės profesionalo kultūros dalis, sutvirtina visuomenės pasitikėjimą konkrečios profesijos paslaugomis ir užtikrina gerą jų kokybę. Profesinė etika yra naudinga ne tik vartotojui, bet ir paslaugų teikėjui, nes pasitikintis vartotojas suteiks profesijos atstovams ir didesnę pelną, ir didesnę prestižą visuomenėje.

Skirtingos profesijos turi savitas darbo sąlygas, santykius, reikmes, aplinką, reikšmę visuomenėje ir t.t. Todėl skiriasi ir profesinės etikos niuansai, nors atrodo būtų logiška tiesiog laikytis bendrosios etikos principų neišskiriant profesinės specifikos. Pavyzdžiui, verslo sferos specialistai bando rasti pusiausvyrą tarp etiško elgesio ir savanaudiškumo, nes pastarasis yra bet kurio verslo pagrindas. Kai kurie verslininkai pripažįsta, kad savanaudiškumas turi būti užslopinamas, kad egzistuoja tokia sąvoka kaip „teisingas verslas“, kurio nesilaikymas reikštų žlugimą. Tuo tarpu, pavyzdžiui, bibliotekininkams savanaudiškumo ir etiško elgesio derinimo problema apskritai neturėtų kilti, nes šioje profesijoje savanaudiškumas nėra netoleruojamas. Medikai sprendžia visiškai kitokias etines dilemas – čia diskutuojama apie žmogaus gyvybės klausimus - genų inžineriją, klonavimą, eutanaziją, manipuliavimą žmogaus reprodukciniomis funkcijomis ir kt. Pagrindiniai etikos principai yra bendri visiems – ir žmonėms, ir organizacijoms, tačiau yra labai daug aspektų, tinkančių tik tam tikros profesijos atstovų veiklai. Skirtingos profesijos iškelia ir sprendžia skirtingas problemas. Todėl esant tam tikroms aplinkybėms, susidūrus su atitinkama situacija, prireikia specializuotos dalykinės etikos – kaip sprendimų bei poelgių mokslo. [22, 324]

Standartai, kuriuos kiekviena profesija taiko sau, yra lyg indikatorius, parodantis kiek atsakomybės prisiimama ginant visuomenę. Profesiniai etiniai standartai nesiskiria nuo visuomenės standartų apskritai. „Moralinės vertybės profesionalui nėra kitokios, tiesiog jų pritaikymas gali skirtis“, teigia sociologas Johanas Bekkeris. [20, 302]

Specialistams neužtenka vien išmanyti savo profesijos etines gaires ar vidaus elgesio taisykles, kad būtų užtikrintas paslaugų gavėjo saugumas ir suteiktos kokybiškos paslaugos. Profesionalas ir pats privalo turėti aukštas asmeninės dorovės normas. Be jų profesinės etikos laikymasis neįmanomas. „Individualaus profesijos atstovo gerai išsąmoninti profesinės veiklos doriniai reikalavimai pasireiškia kaip profesinė sąžinė, pareiga, atsakomybė, garbė. Šios kategorijos išreiškia vertybinį paties specialisto santykį su savo profesija, yra jo moralinės savimonės

elementai. Išsiugdęs profesinę sąžinę, pareigą, atsakomybę specialistas į savo veiklą žiūri kaip į svarbią saviraiškos sritį“. [13, 21] Toks profesionalas moka interpretuoti savo profesijos etinį reglamentą ne paraidžiui, o priklausomai nuo aplinkybių. Reglamentuoti etikos standartai tėra elgesio gairės. Kita vertus, juos pažeidus, specialistas gali sulaukti atlygio už profesijoje netoleruotinus veiksmus.

Dažnai ir visuomenė, ir profesijų darbuotojai painioja etiką su etiketu, kuris tėra taisyklių, reguliuojančių žmonių elgesį, sąvadas. „Etiketas – savita bendravimo kalba, abipusės pagarbos ir palankumo reiškimo ženklų visuma“. [3, 112] Etiketo taisyklės susijusios su nacionalinėmis, kultūrinėmis tradicijomis bei doroviniais papročiais. Bendrojo etiketo sudėtinė dalis yra profesinis etiketas. Elgesio kultūra profesijose neginčytinai reikalinga. Tačiau painiojamas su etikos normomis, etiketas diskredituoja pastarosios reikšmę. Tokį klaidingą požiūrį sąlygoja etikos neišmanymas, nenoras domėtis etikos problemomis savo tiesioginiame darbe, per mažas vadovybės dėmesys švietimui etikos srityje, paviršutiniškas darbuotojų požiūris į savo darbą. Etikos principų pakeitimas etiketu parodo menką profesinį darbuotojo sąmoningumą.

2.2 Etikos kodeksas

Gyvename nuolat besikeičiančioje ir reikalaujančioje nuolatinio tobulėjimo aplinkoje. Technologijos vystosi greičiau nei žmogaus sąmoningumas. Besikeičiant vertybėms, didėja netikrumas dėl etinių sprendimų priėmimo. Todėl kartais profesionalui būna sunku nuspręsti kas teisinga, sąžininga, o kas ne. Profesinėje veikloje priimamas sprendimas gali atrodyti sudėtingas arba tiesiog neišsprendžiamas etikos požiūriu. Etikos kodeksai padeda ne tik reglamentuoti specialistų elgesį profesijos viduje. Jie suteikia galimybę pačiam darbuotojui išspręsti etinę problemą, - interpretuojant etikos kodekso punktus, o ne remiantis bendru etikos supratimu, patirtimi, nuojauta ar dorovės normomis.

Etikos kodeksas apibrėžiamas kaip profesinio elgesio taisyklių ir idealų rinkinys, kuris tarnauja kaip elgesio gairės, tikintis, kad jų laikysis tam tikros veikiančios grupės nariai. Galima sakyti, kad gyvuojantis etikos kodeksas yra pirmasis būdingas profesijos egzistavimo bruožas. Etikos kodekse yra fiksuojamos elgesio normos ir taisyklės, apibrėžiančios profesionalų tarpusavio santykius bei elgesį su kitais žmonėmis – vartotojais, viršininkais, pavaldiniais, tiekėjais, rėmėjais ir nustatančios profesinės veiklos kokybės normas ir standartus. [17]

Dauguma profesinių etikos kodeksų turi tokias sutampančias sąvokas kaip „nepakenk“, „būk sąžiningas“, „nesinaudok savo padėtimi“ ir t.t. Pavyzdžiui, Žurnalistų etikos kodekso 11 straipsnis skelbia: „Norėdamas gauti informaciją, žurnalistas neturi informacijos

šaltiniui daryti spaudimo ar siūlyti už ją atlyginti, taip pat piktnaudžiauti savo visuomeniniu statusu ir profesinėmis galimybėmis“. [26] O bibliotekininkų etikos kodekso 6 straipsnyje skamba tokia pati nuostata: „Bibliotekos darbuotojas visus savo veiksmus ir sprendimus grindžia profesiniais motyvais ir nenaudoja tarnybos asmeniniams tikslams“. [9] Tad dauguma etikos kodeksų remiasi bendrosiomis pamatinėmis darbo moralės normomis, o profesiniai aspektai etikos kodeksus specializuoja.

Sociologas J.Bekkeris idealaus etikos kodekso modelį apibrėžia taip: jis turi būti trumpas, paprastas, aiškus ir nuoseklus; pagrįstas, priimtinas, praktiškas ir įvykdomas; išsamus ir išbaigtas; pozityvus savo formuluotėmis. [20, 303] N.Vasiljevienė teigia, kad „kodekso priėmimas organizacijoje (profesijoje) parodo, kad organizacijai rūpi visuomenės interesai, kad ji jaučia atsakomybę visiems suinteresuotiesiems, kad ji yra socialiai brandus „kolektyvinis individas“. Tai kuria teigiamą organizacijos įvaizdį. [22, 323] Sunku įsivaizduoti profesionalų darbą, nereglamentuojamą etikos kodekso. Visuomenė žino savo teises ir reikalauja jų iš profesijų. Be to, kiekvienos profesijos atstovas naudojasi kitų profesijų paslaugomis ar bendradarbiauja, tad profesionalai yra ir savo kolegų „įkaitai“ – etikos laikymasis reikalingas visoms pusėms.

Etikos kodeksai privalo būti susiję su praktika. Šiuolaikinėje vakarietiškoje profesinės etikos kodeksus apibrėžiančioje literatūroje, dažnai tiesiog konstatuojama, kad profesinis kodeksas tvirtina praktikos standartus arba aprašydamas ankstesnę praktiką, arba ją iš naujo sukurdamas. Kodeksas, kuris netvirtina (daugiau ar mažiau) tikros praktikos, yra tik tikėtinas, bet ne veikiantis ir aktualus. Yra esminiai skirtumai, ar dorą elgesio siekiama vien iškeliant idealus (privalomybę), ar ir realioje veikloje, konkrečioje organizacijoje motyvuojant ir vadybiniais procesais nukreipiant individus elgtis būtent taip, o ne kitaip. [23, 383-384]

Pirmieji šiuolaikiniai etikos kodeksai buvo sukurti XIX a. 1848 m. Amerikos medikų asociacija priėmė medikų etikos kodeksą. JAV 1890-1925 m. Daugiau kaip 200 visuomeninių ir verslo grupių sukūrė ir paskelbė savo etikos kodeksus. 1908 m. pasirodė pirmasis teisininkų profesinis kodeksas, 1929 m. – pedagogų. Antrojo pasaulinio karo metu ir penktajame dešimtmetyje susidomėjimas etikos kodeksais mažėjo. Tačiau susidomėjimas vėl kilo po JAV prezidento R.Niksono administracijos Votergeto skandalo. 1950-1970 metais JAV Mokslo laisvės ir atsakomybės komitetas įgyvendino mokslo bendruomenės profesinės etikos funkcijų identifikavimo ir aprašymo projektą. Šis projektas buvo paskatintas kelių dalykų, ypač susirūpinimo, kad jei mokslo bendruomenės ir toliau norėtų išlaikyti savo profesinę autonomiją, jos turi pademonstruoti visuomenei, kad jų etiniai principai ir elgesio taisyklės tarnauja visuomenės interesams, taip pat kaip ir jų profesijų interesams. [10, 7]

Etikos kodeksas neturėtų būti laikomas vienintele visų kylančių etinių problemų sprendimų panacėja. Tačiau neabejotina, kad etikos kodekso turėjimas yra privalumas bet kuriai profesijai. Jis atspindi, kiek atsakomybės profesija yra pasiruošusi prisiimti, ir kad visuomenės nariai galėtų ja pasitikėti. Etikos kodeksas taip pat parodo, kad profesija elgesio standartus įvaldžiusi tiek gerai, kad jos nariai gali būti laikomi profesionalais.

Etikos kodeksas potencialiai gali pagerinti etinį darbuotojų elgesį, kadangi jis kyla iš bandymo nukreipti moralinį profesijos narių sąmoningumą į charakteringas etines problemas. Aiškiai formuluodamas priimtina etinį elgesį, nuo kurio nukrypus gali būti baudžiama, kodeksas gali veikti kaip drausminanti priemonė, nustatanti discipliną profesinėje grupėje. [20, 303] Pasak kai kurių autorių, etikos kodeksas tarnauja ir kaip vadybos priemonė, nes „pasitelkus etikos kodeksą ir jo pagalbines priemones, modeliuojama bei praktikoje kuriama konstruktyvi aplinka, iš kurios kildinamas dorumas (atsakingumas, integralumas, sąžiningumas, patikimumas), galų gale ir nulemiantis veiklos funkcionalumą bei efektyvumą“. [23, 358] Kai kurios profesijos turi tik formalų etikos kodeksą, kurio netgi ne visada laikomasi. O kai kurios, dažniausiai susijusios su komercija, priimdamos etikos kodeksą, kartu diegia veiklą ir priemones, šviečiančias darbuotojus apie specifines profesijos etines problemas.

Šiuolaikinėje visuomenėje yra nuomonių, kad etikos kodeksai yra ne tik nereikalingi, bet ir beprasmiški, niekuo neįtakojantys ar net trukdantys darbo eigai. Manoma, kad kokybiškai atliekamas darbas (paslauga) gali būti atskirtas nuo etinių normų, t.y. etinės normos negarantuoja darbo kokybiškumo. Kartais abejojama kodekso nauda organizacijai. Reikėtų pažymėti, kad abejojama dažniausiai tokių etikos kodeksų reikalingumu, kurie profesijose egzistuoja kaip formalios, praktikos neatspindinčios taisyklės. N.Vasiljevienė išvardina argumentus prieš ir už etikos kodeksą, kurių du charakteringi pavyzdžiai pateikti žemiau (žr. 1 lentelę) [23, 324]:

1 lentelė

Argumentai už ir prieš etikos kodeksą

Argumentai Prieš	Argumentai Už
Patirties jau įgiję profesionalai retai ieško pagalbos etikos kodeksuose. Organizacijos darbuotojai tiesiog negali nuolat žvilgtinti į kodeksą.	Kodeksas suvokiamas kaip susitarimas tarp profesionalų svarbiausiais profesinės veiklos klausimais. Jų sąžinė yra „informuojama“, kokia veikla neleistina ir ko bus iš jo pareikalauta. Jie iš anksto, ruošdamiesi konkrečiai veiklai, žino, kaip spręsti etines dilemas, kokios vertybės jų profesijai svarbios. Tik profesionalui, jau

	įvaldžiusiam savo vaidmens etinius standartus, iš tikrųjų nebereikia žvilgčioti į kodeksą.
Kodeksas negali ir neturėtų pateikti bendrų moralės principų, nes žmonės jų turėtų išmokti iš savo tėvų, etikos mokytojų ir bažnyčios – bet ne iš profesinių organizacijų, firmos vadybininkų ar darbdavių.	Sudėtingėjanti, intensyvėjanti, įgaunanti vis didesnių galių ir reikalaujanti vis didesnės atsakomybės darbinė veikla jau nebegali pasitikėti vien nemotyvuota individų „gera valia“, ne visada efektyviu doriniu ugdymu, todėl imasi kurti efektyvius instrumentus (etikos kodeksus) bei veiksmingus mechanizmus realiam moralės principų įgyvendinimui.

Neigiamos nuomonės apie etikos kodeksų būtinumą, keldamos diskusijas, gali padėti tobulinti pastarąjį bei iškelti etines problemas į pirmą planą. Deja, net patys profesionalai kartais kvestionuoja kodeksų svarbą jų darbo kokybei. Tai ne tik atgyvenęs požiūris. Jis taip pat neleidžia tobulinti profesinę etiką, kurti naujas normas, diegti etikos vadybos sistemas. Nediegiant etikos, pasikliaujant tik darbuotojų asmenine sąžine, profesijos praranda konkurencingumą. Tačiau norint pradėti diegti etikos kodeksų elgesio normas profesijoje, etikos priemonėmis kurti visuomenės pasitikėjimą, o organizacijoms – konkurencinį pranašumą, būtina kompetencija šioje srityje. Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą, buvo pertvarkyta daug teisinių, socialinių, organizacinių sistemų. Naujovės labai sparčiai veržėsi į šalies gyvenimą, dauguma profesijų tobulėjo milžiniškais tempais, todėl dorų elgesio gairės tapo būtinos norint iš naujo įgyti visuomenės pasitikėjimą profesijomis, smukusį sovietų okupacijos metais. Norint prisitaikyti ir prie naujos etinių sampratų sistemos, būtina diegti etiką visuose profesijų vadybos lygmenyse.

3. PROFESINĖ ETIKA BIBLIOTEKININKYSTĖJE

Visuomenė nori būti tikra, kad profesionalai užtikrins aukštos kokybės paslaugas, laisvas nuo bet kokios asmeninės naudos. Todėl etinės nuostatos visuomenėje gyvuoja jau daugiau nei 2000 metų. Susidomėjimas profesine etika iškylo į pirmą planą, kai visuomenę sukrečia koks nors reikšmingas įvykis. [10, 1] Lietuvoje tokiu pavyzdžiu galėtų būti prezidento nušalinimo procedūra, kai plačiai diskutuota apie politikų, žiniasklaidos etiką ir visuomenės moralę apskritai. Bibliotekininkystė tokių sukrėtimų neturėjo, čia permainos vyksta be ryškių atspindžių žiniasklaidoje, be staigios visuomenės reakcijos. Tačiau, kaip ir bet kurioje kitoje profesijoje, etinės problemos bibliotekininkystėje iškylo nuolat, ir būtinybė jas spręsti yra akivaizdi. „Didesnis profesionalizmas bibliotekininkystėje kils iš paprasčiausio sugebėjimo įrodyti, kad bibliotekos teikia esmines ir būtinas paslaugas visuomenei, kad jų funkcijos neatlieka ir negali atlikti jokia kita organizacija ir kad bibliotekos yra svarbios visuomenės kultūriniam išlikimui, nes jokia visuomenė negali tobulėti be efektyvaus kolektyvinės atminties panaudojimo“. [17]

Informacijos tiekėjai vaidina vis svarbesnį vaidmenį virtualiame pasaulyje. Jame naudojamės ypatingomis komunikacijos ir informacijos galimybėmis. Tačiau virtualią erdvę nuvertina antivisuomeninis elgesys – anonimiškas dalyvavimas, elektroninės nuosavybės vagystės, virusų paleidimas, rasizmas, priekabiavimas ir t.t. Visa tai išskėlė naujas etines, kultūrinės, ekonomines ir teisine problemas, kurios reikalauja sprendimų ir kontrolės. Bibliotekininkai, įvaldydami vis daugiau virtualių paslaugų, dirbdami bei tardami vis svaresnį žodį pasauliniame tinkle, taip pat susiduria su globaliomis žiniatinklio etikos problemomis. „Žinių vadybos efektyvumas priklauso ne tik nuo informacijos ir komunikacijos technologijų, naudojamų bibliotekoje, bet ir nuo bibliotekos personalo kompetencijos, profesinio pasirengimo, informacinio raštingumo lygio. Informacijos technologijos yra tik žinių vadybos priemonė, o informacijos specialisto žinios nulemia vadybos kokybę“. [7] Bibliotekininkas atsiranda vis labiau aštrėjančių etinių problemų, susijusių su informacija, epicentre. Žinios, kurias jis turi, o ne technologijų išsivystymo lygis ar įvairūs reglamentai, yra pagrindinis gebėjimo spęsti profesines problemas rodiklis. „Tradicinei bibliotekininko profesijai naujų giminingų profesijų atsiradimas kelia nemažai iššūkių, nes naujos profesijos yra madingos, paklausios, geriau apmokamos nei tradicinis bibliotekininko darbas“. [4] Dažnai etinė dilema gali būti išspręsta tik gerai įvertinus visiškai priešingas galimybes, todėl visų pirma profesijoje reikalingas ne aklas etikos reglamento laikymasis, o išmintingas profesionalo reagavimas į specifines situacijas. Bibliotekininkai tapo informacijos specialistais, o ši sąvoka yra platesnė, todėl apima ir bendros informacinės etikos

niuansus. Informacijos specialistais vadinami ir žiniasklaidos profesijų atstovai, ir informacinių technologijų darbuotojai. Todėl bibliotekininkams yra aktualu išmanyti informacijos etiką apskritai, įvaldyti daugiau informacijos etinių problemų niuansų. Amerikos bibliotekininkų asociacijos etikos kodeksas pabrėžia, kad jo punktai nėra privalomo elgesio diktatas, ir nenurodo konkretaus elgesio ypatingose situacijose.

„Kaip kiekviena taikomosios etikos sritis, informacijos etika remiasi filosofinėmis etikos koncepcijomis, tačiau svarbus vaidmuo čia tenka demokratijos laisvėms ir žmogaus laisvėms – intelektinei laisvei, teisei į informaciją bei privatumą ir t.t.“. [18] Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencija priimta Romoje, 1950 metais. Lietuvoje ji įsigaliojo 1998 m. lapkričio 1 d. Konvencijoje skelbiamos teisės bibliotekų (o ir kitų organizacijų) etiniam reglamentui tarnauja kaip teisinis pagrindas. Tai rimtas postūmis per etikos reglamentą suvokti ir bibliotekos, kaip organizacijos, galią bei atsakomybę prieš visuomenę. Bibliotekos ypač turėtų atkreipti dėmesį į žemiau išvardintus konvencijos straipsnius, nes tiesiogiai susiduria su problemomis, susijusiomis su šiomis žmogaus teisėmis ir laisvėmis:

8 straipsnis. Teisė į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą

- *Kiekvienas turi teisę į tai, kad būtų gerbiamas jo privatus ir šeimos gyvenimas, būsto neliečiamybė ir susirašinėjimo slaptumas.*

(Bibliotekininkai susiduria su pavojumi pažeisti šią teisę atskleidžiant trečiosioms šalims duomenis apie asmenį (tai gali būti informacija apie asmens tautybę, įsitikinimus, teistumą, rasę, gyvenamą vietą, pomėgius ir pan.). Šias teises labai lengvai ir netgi nepastebimai galima pažeisti, pasidalinus informacija pvz. Su bendradarbiais, sudarant duomenų bazes ir manipuliuojant jų duomenimis)

9 straipsnis. Minties, sąžinės ir religijos laisvė

- *Kiekvienas turi teisę į minties, sąžinės ir religijos laisvę; ši teisė apima laisvę keisti savo religiją ar tikėjimą, taip pat laisvę išpažinti ir skelbti savo religiją ar tikėjimą tiek vienam, tiek kartu su kitais, viešai ar privačiai, laikant pamaldas, atliekant apeigas, praktikuojant tikėjimą ar mokant jo.*

(Kiekvienas žmogus turi savo įsitikinimus, tikėjimą, politines pažiūras ir t.t. Bibliotekininkas, aptarnaudamas vartotoją, turėtų išlikti neutralus, jo darbo kokybė neturi priklausyti nuo išankstinės nuomonės apie vartotoją, bei savų įsitikinimų ar religijos. Profesionalas savo

įsitikinimų neperša paslaugos gavėjui. Išimtimi yra atvejai, kai dėl vartotojo pažiūrų iškyla grėsmė visuomenei – pvz. kai kyla įtarimų, kad informacija, kurią suteiks bibliotekininkas, gali kenkti kitiems piliečiams)

10 straipsnis. Saviraiškos laisvė

- *Kiekvienas turi teisę į saviraiškos laisvę. Ši teisė apima laisvę turėti savo nuomonę, gauti bei skleisti informaciją ir idėjas valdžios institucijų netrukdomam ir nepaisant valstybės sienų. Šis straipsnis netrukdo valstybėms licencijuoti radijo, televizijos ar kino įstaigų.*
- *Naudojimasis šiomis laisvėmis, kadangi tai yra susiję ir su pareigomis bei atsakomybe, gali būti priklausomas nuo tam tikrų formalumų, sąlygų, apribojimų ar sankcijų, kurias nustato įstatymai ir kurios demokratinėje visuomenėje yra būtinos dėl valstybės saugumo, teritorinio vientisumo ar visuomenės apsaugos, siekiant užkirsti kelią viešosios tvarkos pažeidimams ar nusikaltimams, apsaugoti žmonių sveikatą ar moralę, taip pat kitų asmenų garbę ar teises, užkirsti kelią įslaptintos informacijos atskleidimui arba užtikrinti teisminės valdžios autoritetą ir bešališkumą.*

(Bibliotekininkai negali kontroliuoti ir kaip nors cenzūruoti suteikiamos informacijos. Pavojus kyla ne tik suteikiant informaciją, bet pvz. Formuojant fondus – parenkant literatūrą. Kaip minėta aukščiau, išimtimi gali būti grėsmė visuomenės saugumui. Atpažinti tokią situaciją paprastai paliekama profesionalui)

14 straipsnis. Diskriminacijos uždraudimas

- *Naudojimasis šioje Konvencijoje pripažintomis teisėmis ir laisvėmis yra užtikrinamas be jokios diskriminacijos dėl asmens lyties, rasės, odos spalvos, kalbos, religijos, politinių ar kitokių pažiūrų, tautinės ar socialinės kilmės, priklausymo tautinei mažumai, nuosavybės, gimimo ar kitais pagrindais*

17 straipsnis. Piktnaudžiavimo teisėmis uždraudimas

- *Jokia šios Konvencijos nuostata negali būti aiškinama kaip suteikianti kuriai nors valstybei, grupei ar asmeniui teisę vykdyti kokią nors veiklą ar atlikti kokią nors veiksmą, kuriais siekiama panaikinti kokias nors šioje Konvencijoje numatytas teises ir laisves ar jas apriboti daugiau nei nustatyta šioje Konvencijoje. [25]*

Žmogaus teisių apsaugos konvencijos straipsniai yra Europos Sąjungos šalių demokratijos pagrindas. Su išvardintomis teisėmis iš dalies sutampa skirtingų autorių įvardinti informacijos etikos raiškos laukai, aktualiausi šiuolaikiniam profesionalui. Tai **privatumas** (bibliotekininkai turi saugoti lengvai pažeidžiamą asmens privatumą), **tikslumas** (atsakomybė už pateiktą klaidingą

informacija), **prieiga** (bibliotekos – laisvos prieigos prie informacijos garantas kiekvienam piliečiui) ir **nuosavybė** (brandus požiūris į autorių teises). [18] Šie etikos raiškos laukai priskiriami prie bibliotekininko pareigų vartotojui. „Bibliotekininko atsakomybės prieš visuomenę pagrindas – visokeriopas priešinimasis informacijos i bibliotekos uždaramui, cenzūrai, apribojimams, ypač skatinamiems asmeninių, partinių, grupinių interesų“. [14] Bibliotekininko pareiga bibliotekai yra jos prestižo saugojimas, lojalumas tikslams, sąmoningas teigiamo įvaizdžio formavimas visuomenėje.

Bibliotekininkai, kaip ir bet kurių kitų ilgus amžius gyvuojančių profesijų atstovai, turi nuo seno susiklosčiusius elgesio modelius bei dažniausiai gerai žino, ko iš jų reikalauja visuomenė ir kaip tai visuomenei jie gali pasitarnauti. Senieji modeliai nekito labai ilgai – bibliotekininkas saugojo rašytinį kultūros paveldą ir teikė (įvairiais laikotarpiais su tam tikromis išlygomis) galimybę visuomenei ar jos daliai juo pasinaudoti. Tačiau XX amžius atnešė permainas ir į šią gana konservatyvią sritį. Informacinės technologijos bei didžiulė informacijos vertė padidino atsakomybę prieš visuomenę. Ekonomiką, kultūrą, politiką ir kitas visuomenės sritis persmelkiant informacinėmis technologijomis, iškilo naujų sąveikos galimybių ir pavojų. [18]

Aplinkybės, pakeitusios bibliotekininkų profesiją, prasidėjo septintajame dešimtmetyje, kai kompiuterizuotos duomenų bazės tapo mokamos, ir verslininkai informaciją pradėjo laikyti preke. Ilgainiui informacija ir žinios tapo bene paklausiausia preke. Dėl to palaipsniui buvo atsigręžta į bibliotekas, kurios ilgus amžius disponuoja žiniomis, ir kurioms atsirado galimybė didinti savo autoritetą. Bibliotekose atsirado didžiulis etikos diegimo poreikis. Tam, kad kontroliuoti vykstančius atsinaujinimo procesus.

Profesinei etikai bibliotekose įsigalėti trukdo politiniai, neprofesionalaus požiūrio į darbą ir asmeninio pobūdžio trukdžiai. Politiniai trukdžiai reiškiasi apribota prieiga prie informacijos, politine informacijos cenzūra, privilegijuota skaitytojų klase, prioritetine informacija, bibliotekoje suformuota asmenine diktatūra. Tokiomis sąlygomis bibliotekos būna priverstos rinktis išgyvenimo politiką ir prisitaikyti. Demokratinėse Vakarų šalyse tokių problemų nekyla (arba jos yra ne tokio didelio masto), tačiau buvusio sovietų bloko šalys turėjo vaduotis iš politinės įtakos kultūrai. Šių šalių bibliotekose dar gali būti likusių politinės įtakos trukdžių. Esant profesionaliems etikos trukdžiams, nekokybiškai aptarnaujamas skaitytojas – stabdomas naujovių diegimas, neišsamiai vykdomos užklauskos, nesistengiama dirbti visuomenei ir būti profesionalais. Trukdyti diegti etiką bibliotekose gali ir asmeninis bibliotekininkų elgesys, individuali bendravimo kultūros stoka – nemandagumas, profesinės etikos pažeidinėjimas, naudojimasis tarnybine padėtimi, asmeninės cenzūros taikymas aptarnaujant skaitytoją. Pastarosios etinės problemos iki šiol aktualios Lietuvos bibliotekose.

Pirmasis bibliotekininko etikos kodeksas buvo paskelbtas 1939 m. Amerikos bibliotekų Asociacijos (ALA) iniciatyva. Amerikos bibliotekų Asociacija jį kelis metus iš eilės tobulino, keitė teiginius, kėlė diskusijas. ALA šiuo metu naudojami 1981 metų bibliotekininko etikos kodeksu (Code of Ethics of the American Library Association), kuris lyginamas su 1948 m. bibliotekininko teisių biliu (Library Bill of Rights), kurio teiginiai kalba ne apie bibliotekininką ir jo pareigas, bet apie biblioteką, kaip viešą instituciją. [5]

Po ALA paskelbto bibliotekininkų etikos kodekso ir kitų šalių bibliotekininkų asociacijos ėmė kurti ir viešai skelbti bibliotekininkų etikos kodeksus

3.1 Bibliotekininkų etika Lietuvoje

Lietuvoje visuomenė inertiškai (o galbūt išties pagrįstai) turi susidariusi stereotipinį bibliotekininko įvaizdį: pagyvenusi moteris su kuodu, nuolat tildanti garsiai kalbančius studentus bei darbo vietoje atliekanti pašalinius darbus. Ką bendro gali turėti toks paveikslas su etika apskritai? Bibliotekų lankytojams sunku reikalauti etiško elgesio iš stagnaciniu įvaizdžiu visuomenėje garsėjančių bibliotekų, pas mus tai vis dar neįprasta. Vis dar sunkiai suvokiama, kaip bibliotekininkai gali pakenkti vartotojui, kokią galią jie turi. Nuo seno bibliotekininkai „buvo laikomi visuomenei nepavojingos profesijos atstovais, dirbančiais nuobodu, bet „gal ir reikalingą“ darbą, nereikalaujantį labai aukšto intelekto, specifinių įgūdžių“. [14] Bibliotekų ir jos darbuotojų įvaizdis ypač pablogėjo Sovietų okupacijos metais. Ir nors bibliotekos pastarąjį dešimtmetį sparčiai keitėsi, daugiausia tobulėjo techniniai parametrai, personalo mentalitetas pasikeitė nežymiai. Dirbdami be galiojančio etikos kodekso, dauguma bibliotekininkų elgėsi bei sprendavo problemas lygiai taip pat, kaip ir po kodekso įteisinimo. Tik kryptingas aiškinimas, švietimas, skatinimas galėtų keisti abejingą požiūrį į profesinės etikos normas, suvienodinti darbinės veiklos standartus bei darbuotojų poelgius ekstremaliose situacijose.

Posovietinėje Lietuvoje kultūra kito milžiniškais tempais. Reikėjo ne tik atgauti prarastą savigarbą, bet ir prisitaikyti prie sparčiai kintančio pasaulio: „bibliotekos reikšmę ir vietą visuomenėje imta formuluoti iš naujo, nors dažnai ir pasitelkiant tokias tradicines vertybes kaip kultūrinio ir kalbinio savitumo išsaugojimas, sąlygų viso gyvenimo mokymuisi sudarymas, vartų į pasaulinius informacijos išteklius atvėrimas. Tradicinei bibliotekininko profesijai naujų giminingų profesijų atsiradimas kelia nemažai iššūkių, nes naujos profesijos yra madingos, paklausios, geriau apmokamos nei tradicinis bibliotekininko darbas. Viena vertus, bibliotekininkų profesinis pasirengimas leidžia jiems konkuruoti teikiant informacijos paslaugas su informacijos komersantais, tačiau antra vertus, bibliotekos yra ištikimos savo socialinei misijai – užtikrinti laisvą ir jokių, taip

pat ir finansinių, svertų nereguliuojamą informacijos cirkuliaciją visuomenėje, todėl negali paversti bibliotekų informacijos biržomis“. [4]

Lietuvoje bibliotekininkų kvalifikacijos kėlimas prioritetu matomas tik ateities perspektyvoje, šiuo metu vis dar vyksta technologinės permainos. Tą parodė tyrimas *Delphi* metodu, kurio metu ekspertai taip įvertino bibliotekų plėtros perspektyvas (žr. 2 lentelę) [19]

2 lentelė

Bibliotekų plėtros perspektyvos

2004-2008 m.	2009-2013 m.
1. Automatizavimas	1. Kvalifikacijos ir žinių ugdymas
2. Teisinis bibliotekų veiklos reguliavimas	2. Interneto prieigos plėtra kaimo bibliotekose
3. Atestacija ir atlyginimų sistema	3. Įv. informacijos laikmenų komplektavimas
4. Bibliotekų tinklo optimizavimas	4. Bibliotekų tinklo optimizavimas
5. Kvalifikacijos ir žinių ugdymas	5. Informacinio raštingumo ugdymas
.....

Ekspertų nuomone, kvalifikacijos ir žinių ugdymas bus ypač reikšmingas tik ateityje, tad galima manyti, jog dabar nukenčia bibliotekų darbuotojų švietimasis ir etikos srityje. Juk žinios apie etines problemas ir jų sprendimo būdus perteikiamos būtent tobulinant kvalifikaciją. Galima spėti, kad iki to laiko žinių apie profesinę etiką bibliotekininkai semsis iš gana atsiktinių šaltinių, arba darbe remsis savitu, asmeniniu profesinės etikos suvokimu. Vyresnio amžiaus bibliotekininkai, studijavę iki paskutiniojo dešimtmečio, kai bibliotekininkystės studentams imta dėstyti etikos disciplina, žinių apie profesinę etiką efektyviausiai gali gauti keldami kvalifikaciją seminaruose, konferencijose, profesiniuose mokymuose, kai tuo tarpu jaunesni profesijos atstovai profesinę etiką jau studijavo universitetuose. Tačiau nuolat kintant informacinės etikos problemoms to neužtenka. Kaip ir kitose srityse, efektyviausias yra nuolatinis mokymasis. Besimokančioje informacijos visuomenėje bibliotekos, kaip žinių institucijos, pagrindinis uždavinys yra tenkinti visuomenės žinių poreikius. Siekdama įgyvendinti šį uždavinį, biblioteka tampa "besimokančia organizacija". Ji turi diegti naujas informacijos technologijas, kurios lemia bibliotekoje atliekamų funkcijų įvairumą ir kokybę. Bibliotekoje dirbantys darbuotojai privalo nuolat tobulinti kvalifikaciją, kad suteiktų efektyvią paramą vartotojui, ieškančiam informacijos. [4]

Bendrosios bibliotekininkų elgsenos, mąstysenos, moralės taisyklės Lietuvoje mažai nagrinėjamos teoretikų ir praktikų. „Etika ilgai bibliotekininkų nedomino, tačiau visuomenei įsitikinus informacinės veiklos nesaugumu, netgi pavojingumu, etiniai reikalavimai pradėti kelti ir informacinių paslaugų tiekėjams. Todėl sudėtingėja ir informacijos specialistų išipareigojimai.

Profesinės etikos kodeksas tampa būtinu bibliotekos vartotojų, bibliotekininkystės profesijos interesų garantu, bandymu pakelti profesijos statusą, demonstruojant pasiruošimą teikti aukštos kokybės paslaugas bei atsakyti už savo veiklą. [17]

Neetiškas bibliotekininkų elgesys labai retai yra žinomas už profesijos ribų. Lietuvoje dar nebuvo neetiško bibliotekininkų elgesio svarstymo ar įvertinimo precedento, nuskambėjusio viešumoje ir turėjusio rimtus padarinius. Stereotipai vis dar neleidžia vartotojui tikėtis, kad bibliotekininkas gerai žino savo profesijos etikos kodeksą ir jo sprendimai nepadarys žalos, pavyzdžiui, žinių apie skaitytoją konfidencialumui.

Pastarąjį dešimtmetį viešosios bibliotekos Lietuvoje ėmė sparčiai keistis. „Informacinėje visuomenėje viešosios bibliotekos institucija vis dar yra aktualus ir pakaitalų neturintis teisės į informaciją ir intelektualinės laisvės garantas, jai patikimas platus socialinis užsakymas, apimantis demokratijos ir pilietiškumo, ekonominės ir socialinės raidos, mokymosi visą gyvenimą ir kultūrinės įvairovės uždavinius“. [19, 98]

Informacijos amžiuje, kuriame sukuriama informacijos apimtis proporcingai didėja, bibliotekininkas yra priverstas rinktis daug atsargiau ir, deja, apmokestinti tas paslaugas, kurios nėra pagrindinės. Kuo daugiau apmokamų paslaugų, tuo labiau didėja vartotojo pasitikėjimas jomis. Tai, kas apmokama, a priori vertinama kaip kokybiška paslauga. Tačiau apmokestinimas reikalauja ir didesnės atsakomybės iš bibliotekininkų, nes suteikus nekokybišką paslaugą, vartotojas nukenčia prarasdamas savo pinigus, biblioteka – prarasdama prestižą, bibliotekininkas – privalėdamas atsakyti už savo poelgį. Už nemokamas paslaugas vartotojas paprastai būna nelinkęs reikalauti atsakomybės. Be to, sovietinės okupacijos periodas Lietuvoje visuomenėje paliko supratimą, kad nemokamas produktas ar paslauga yra ir nevertingi, todėl juos suteikusi įstaiga ar asmuo neprivalo atsakyti. Bibliotekoms morališkai teisinga yra suteikti paslaugas nemokamai, tokia bibliotekų prigimtis mūsų visuomenėje. Tačiau, kaip ir daugelyje kultūros sričių, išlikimui reikalingos papildomos lėšos, kurios investuojamos į papildomų paslaugų kūrimą ir inovacijas. Tai aktualu šalims, kuriose vyksta ekonominės, kultūrinės, mentaliteto permainos, tame tarpe ir Lietuvoje.

Medicinoje ir teisėje, tarp profesionalo ir kliento yra ir piniginiai santykiai, suteiktos paslaugos gali baigtis pinigų, asmens laisvės, ar net gyvybės praradimu. Tol, kol tarp bibliotekininko ir vartotojo nebuvo piniginių santykių, tol ir paslaugų padariniai buvo priskiriami informacijos šaltiniui. [10, 3] Paslaugos kokybė labai dažnai būdavo sutapatinama su šaltinio kokybe, tad bibliotekininkas labai retai atsakydavo už paslaugos kokybiškumą.

Bibliotekininko-vartotojo santykiai turi niuansų, kurių nėra arba jie nereikšmingi kitose profesijose. Bibliotekininkas šiek tiek kontroliuoja vartotoją ir turi prisitaikyti prie vartotojo žinių ribų, o ne primesti savo platesnes žinias reikiamo dalyko sferoje. Aptarnaudami vartotojus,

pastarųjų akimis sėkmingai dirba tie bibliotekininkai, kurių aptarnaujami lankytojai gauna tai ko jie nori, o ne tai, ko jiems neišvengiamai reikia. Profesionalus bibliotekininko įvertinimas nebūtinai yra paplitęs, ir bibliotekininkas gali būti laikomas nekenksmingu dėl kontrolės vartotojo atžvilgiu trūkumo. Tačiau kai bibliotekininkystė tapo labiau technologine profesija, visuomenėje ėmė didėti ir suvokimas, kad „informacijos specialistas“ gali turėti galios padėti arba pakenkti vartotojui. [10] Toks supratimas yra naujas Lietuvoje, nors Vakarų šalyse etiniai šios problemos aspektai pradėti nagrinėti daug anksčiau.

Technologijos įgalino Lietuvos bibliotekas kaupti ir sisteminti duomenis apie savo vartotojus, aptarnauti juos internetu. Bibliotekininkystėje iškilę duomenų apsaugos ir privatumo klausimai, šiuo metu labai aktualūs daugelyje verslo sferų. Valstybės, savivaldos institucijos, verslo įmonės ir pavieniai asmenys, teikdami informacines paslaugas, naudodamiesi interneto svetainėmis, siųsdami ir gaudami elektroninius laiškus, įgyvendindami elektroninius atsiskaitymus, vykdydami įvairias rinkotyros akcijas, naudoja (renka, kaupia, apdoroja ir platina) informaciją, kartu ir duomenis apie fizinius bei juridinius asmenis. Šalies informacinių sistemų duomenų bazėse kaupiama daugybė informacijos, kurios didelę dalį sudaro asmens duomenys. Internete platinama reklaminė informacija, prašoma užpildyti įvairias anketas, siūlomos paslaugos ar prekės. Šioje aplinkoje egzistuoja ir toliau tobulinamos naujos veiksmingos techninės automatizuoto informacijos rinkimo priemonės, leidžiančios surasti, perskaityti, pakeisti, redaguoti ar sunaikinti informaciją, keliaujančią interneto kanalais. [1] Kaip ir kitų sferų vartotojai, bibliotekų lankytojai, dirbdami internete ne tik gauna ar perduoda informaciją, bet kartu sudaro realią grėsmę nesankcionuotai naudotis asmeniniais duomenimis, privačia informacija, juos analizuoti, grupuoti, sisteminti bei naudoti šią informaciją neįspėjus. Tad technologijos padidino atsakomybę, o etiškumas šioje Lietuvos bibliotekų darbo srityje apsaugo vartotoją ir yra kaip niekad aktualus.

Lietuvos bibliotekininkų kodeksas buvo priimtas 1999 m., kai ėmus vystyti technologijoms ir po Nepriklausomybės atgavimo keistis visuomenės mentalitetui, atsirado didelis etinių gairių poreikis. Iniciatyvos jį kurti ėmėsi Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto pedagogai. Panašiu metu etikos kodeksai radosi ir kitose profesijose. Apie bibliotekininkų etines problemas ir etikos kodekso būtinybę diskutavo ir straipsnius profesinėje spaudoje rašė E. Macevičiūtė („Amerikos bibliotekų teisių bilis“, „Amerikos bibliotekininkų etikos kodeksas“), R. Petuchovaitė („Etikos dimensija bibliotekininkystėje“), A. Skuodytė („Bibliotekos darbuotojo profesionalumas“), J. Straigyte („Bibliotekininko įvaizdis grožinėje literatūroje“), V. Mozūraitė („Profesinės etikos klausimu“) ir kt.

4. ETIKOS DIEGIMO VIEŠOSIOSE BIBLIOTEKOSE TYRIMAS

4.1 Tyrimo metodika

Viešosios bibliotekos turi plačiausią vartotojų ratą, jų Lietuvoje daugiausia. Jose dirbantys bibliotekininkai kiekvieną dieną aptarnauja labai skirtingų poreikių individus bei patenka į įvairiausias, etiniu požiūriu sudėtingas situacijas. Todėl jiems būtinos etinio elgesio gairės, kurias diegti turi būti suinteresuota kiekvienos bibliotekos vadovybė. Vieningą etinę savimonę bibliotekininkai gali tik įgyti, išmokti. Tai padaryti galima keliant kvalifikaciją: dalyvaujant seminaruose, kursuose; supažindinant naują darbuotoją su profesiniais įsipareigojimais ir pan. Paliekant spręsti etikos problemas bibliotekininkui, besiremiančiam tik intuicija ir asmeniniu etiškumo suvokimu, rizikuojama profesijos autoritetu visuomenėje.

Šio darbo autorės atlikto tyrimo objektu buvo pasirinktas etikos diegimas Lietuvos viešosiose bibliotekose. Pagrindiniai tyrimo tikslai:

- Išanalizuoti viešųjų bibliotekų darbuotojų požiūrį į profesinės etikos problemas
- Nustatyti realius profesinės etikos diegimo pasiekimus viešosiose bibliotekose
- Įvertinti profesinės etikos būklę viešosiose bibliotekose
- Išanalizuoti bibliotekininkų pasiūlymus profesinės etikos diegimo klausimu
- Nustatyti profesinės etikos diegimo bibliotekose problemas

Tyrimas atliktas anketinės analizės metodu. Tikslams įgyvendinti buvo sukurta anketa, kurią sudarė 15 klausimų, iš kurių 14 buvo uždari, 1 atviras. Anketos klausimais siekta nustatyti, kokiomis žiniomis apie profesinę etika bei jos problemas disponuoja bibliotekininkai, kokius būdus siūlo etikos diegimui tobulinti, kokias problemas laiko prioritetinėmis.

Tyrimo imtis buvo sudaryta iš Vilniaus centrinės bibliotekos ir Vilniaus apskrities A.Mickevičiaus viešosios bibliotekos darbuotojų. Anketas užpildė 50 šių bibliotekų darbuotojų.

4.2 Rezultatų analizė

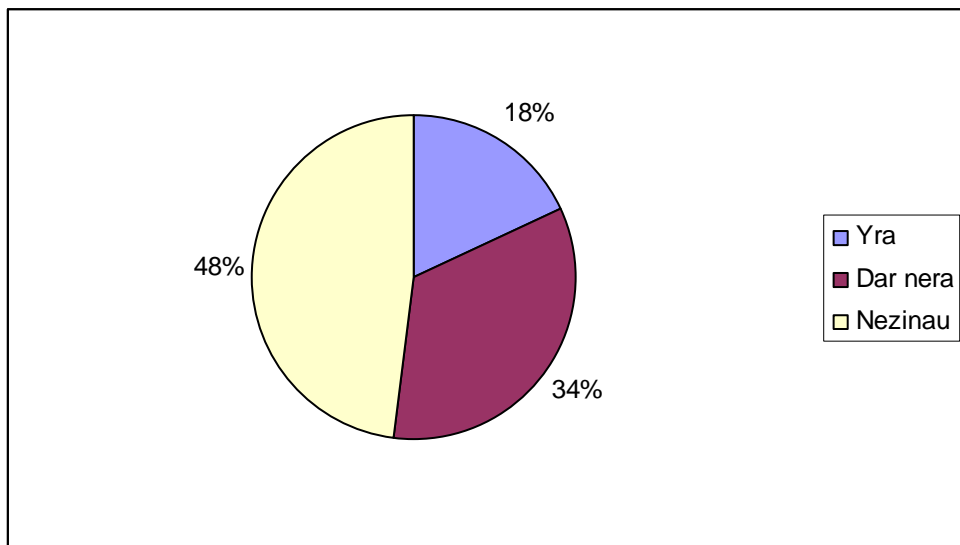
Pirmas klausimas *Amerikos bibliotekų asociacija 1938 metais paskelbė Bibliotekininko etikos kodeksą. Ar yra toks kodeksas Lietuvoje?* turėjo tris galimus atsakymo variantus:

- a) Yra
- b) Dar nėra
- c) Nežinau

Išanalizavus atsakymus, galima daryti išvadą, kad dauguma respondentų (48%) nežino, ar Bibliotekininko etikos kodeksas egzistuoja Lietuvoje, arba teigia, kad jo dar nėra (34%). Tik mažiau nei penktadalis (18%) žino kad šis kodeksas egzistuoja (žr. 1 diagramą). Vienas respondentas atsakė, kad etikos kodekso dar nėra, tačiau jo pakaitalas – doc. V.Mozūraitės leidinys „Bibliotekininko profesinės etikos ABC“.

1 diagrama

Žinios apie Lietuvos bibliotekininkų kodeksą

Lietuvos bibliotekininko etikos kodeksas buvo priimtas 1999 metais, tyrimas darytas praėjus septyneriems metams, tad tyrimo rezultatai rodo, kad bibliotekininkai per tą laiką buvo nepakankamai šviečiami etikos srityje – nežinojimas ar egzistuoja etikos kodeksas, yra bibliotekininko kvalifikacijos trūkumas. Sudėtinga priimti sprendimus dėl kylančių etinių problemų nežinant autoritetingo šaltinio, kuriuo galima remtis. Todėl galima daryti šias prielaidas:

- Bibliotekų vadovybė darbuotojų supažindinimą su profesinės etikos kodeksu nelaiko svarbiu bibliotekų darbo aspektu.
- Bibliotekų darbuotojai yra įpratę dirbti neidentifikuojant etinių problemų, todėl etikos kodeksas nelaikomas būtinu sprendžiant pastarąsias problemas.
- Didelę įtaką daro sovietinio mentaliteto atgarsiai, kai etikos kodeksus pakeisdavo vidaus tvarkos taisyklės.
- Net 34% respondentų, klaidingai teigiantys, kad bibliotekininkų etikos kodekso Lietuvoje dar nėra, gali klaidinti ir visuomenę – iškilusių etinių problemų fone teigti, kad taisyklių, reglamentuojančių jų elgesį – nėra.

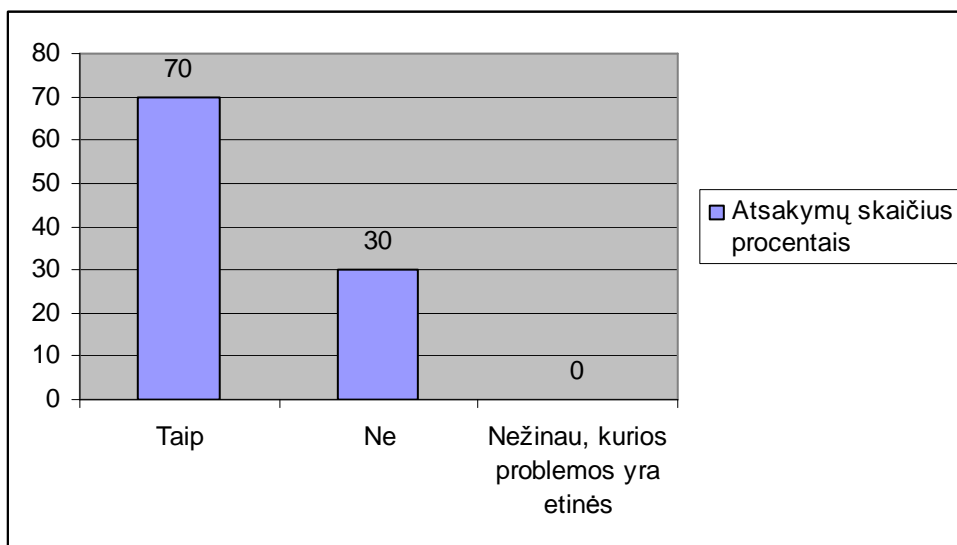
Antras klausimas *Ar Jums yra tekę darbe spręsti problemas, susijusias su profesine etika?* turėjo tris atsakymų variantus:

- a) Taip
- b) Ne
- c) Nežinau, kurios problemos yra etinės

Nė vienas respondentas nepažymėjo atsakymo *Nežinau, kurios problemos yra etinės*, 70% atsakė *taip*, 30% – *ne*.

2 diagrama

Ar yra tekę darbe spręsti problemas, susijusias su profesine etika

Atsakymai rodo, kad dauguma respondentų yra susidūrę su etinėmis problemomis. Tačiau gana daug, t.y. trečdalis bibliotekininkų arba nėra su jomis susidūrę, arba neidentifikuoja etinių problemų. Tai, kad nebuvo nė vieno respondento, atsakiusio teigiamai į klausimą *Nežinau, kurios problemos yra etinės*, iš dalies paneigia etinių problemų neidentifikavimo prielaidą.

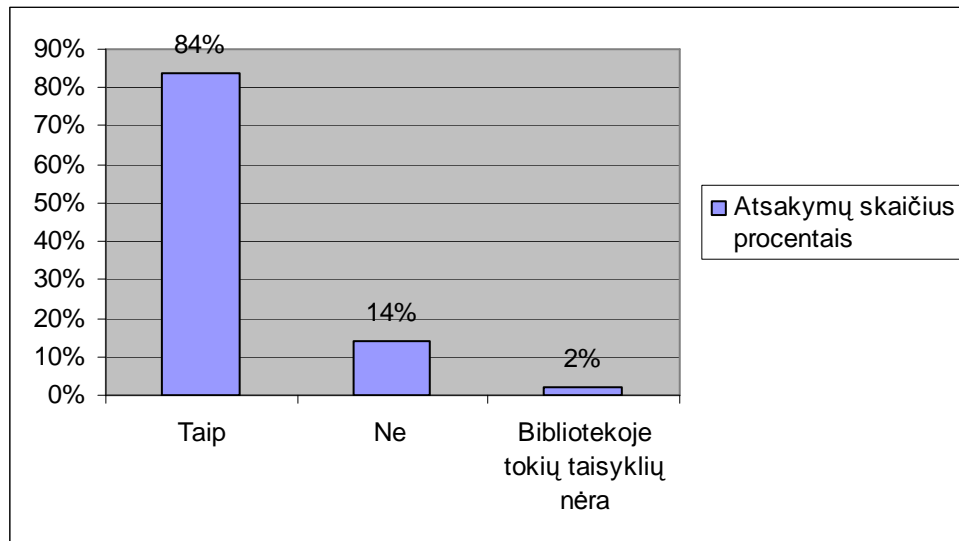
Trečias klausimas *Ar esate susipažinęs(-usi) su bibliotekos, kurioje dirbate, vidaus taisyklėmis?* turėjo tris galimus atsakymus:

- a) Taip
- b) Ne
- c) Mūsų bibliotekoje tokių taisyklių nėra

Kad biblioteka neturi vidaus taisyklių, atsakė 2% respondentų, susipažinę su vidaus taisyklėmis teigia 84% respondentų, nesusipažinę – 14% (žr. 3 diagramą).

3 diagrama

Ar susipažinę su bibliotekos vidaus taisyklėmis

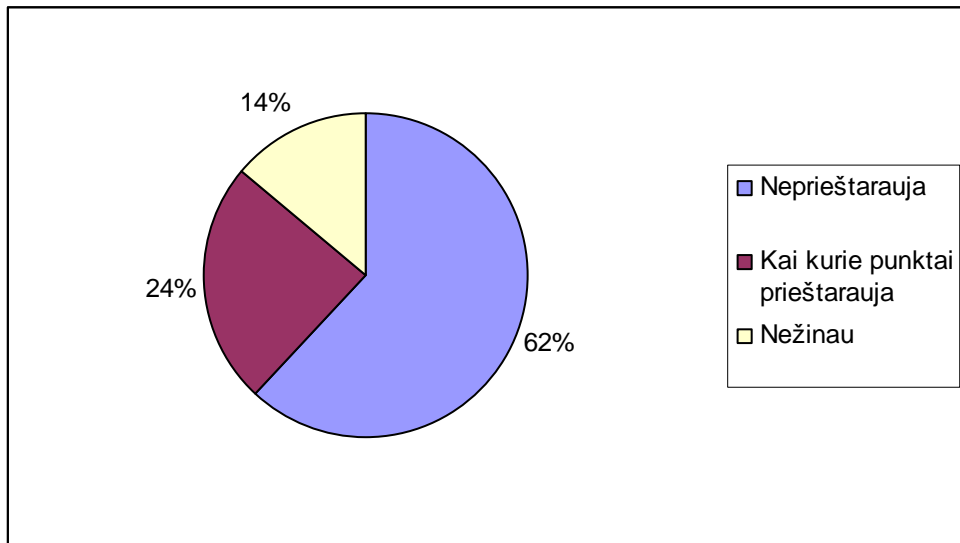
Rezultatai rodo, kad bibliotekose deramai pasirūpinta vidaus tvarkos taisyklių diegimu. Jei apie etikos kodeksą žino mažiau nei penktadalis respondentų, tai vidaus tvarkos taisyklės daugiau nei keturiems penktadaliams respondentų yra gerai pažįstamos. Vidaus taisyklės reikalingos tvarkai užtikrinti, jos reglamentuoja darbo procesus, kolegų tarpusavio santykius bei santykius su vartotojais. Bibliotekos darbuotojai, laikydamiesi vidaus taisyklių, sudaro prielaidas etikai diegti, nors taisyklės nepakeičia pastarosios. Galima teigti, kad bibliotekų darbuotojai, susipažinę su bibliotekų vidaus taisyklėmis, savo darbe lengviau diegs etinius principus.

Ketvirtas klausimas *Ar, Jūsų nuomone, tos taisyklės neprieštarauja profesinei bibliotekininko etikai?* turėjo šiuos galimus atsakymus:

- a) neprieštarauja
- b) kai kurie punktai prieštarauja
- c) nežinau

Dauguma respondentų (62%) atsakė, kad bibliotekos vidaus taisyklės neprieštarauja profesinei bibliotekininko etikai; kad kai kurie punktai prieštarauja pažymėjo 24% respondentų; 14% pareiškė nežinantys (žr. 4 diagramą).

4 diagrama

Vidaus taisyklių prieštaravimas profesinei bibliotekininko etikai

Rezultatai rodo, kad dauguma bibliotekininkų vidaus taisykles laiko neprieštaraujančiomis bibliotekininko etikai. Šie rezultatai paradoksaliūs, nes atsakydami į pirmą anketos klausimą (žr. 1 diagramą), 48% respondentų atsakė nežinantys, ar yra priimtas Lietuvos bibliotekininkų etikos kodeksas, o 34% teigė kad tokio kodekso apskritai nėra. Vadinasi, apie vidaus taisyklių prieštaravimus profesinei bibliotekininko etikai respondentai negali spręsti kompetentingai. Galima daryti šias išvadas:

- Respondentai aiškiai nesuvokia profesinės bibliotekininko etikos sampratos, todėl teigdami, kad etikos kodekso nėra (arba nežinodami, kad jis priimtas), kartu lygina vidaus taisykles ir profesinę bibliotekininko etiką.
- Respondentai, nors ir nežinodami bibliotekininko etikos kodekso, galbūt pakankamai apsišvietę profesinės etikos srityje, t.y. žino apie etiką tiek, kad gali palyginti vidaus taisykles su profesinės etikos postulatais.

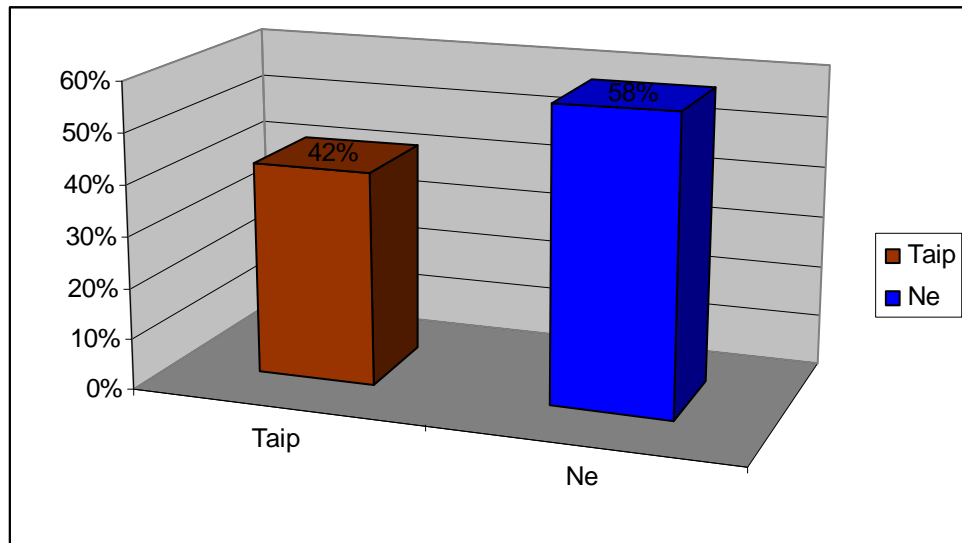
Penktas klausimas *Ar kada nors dalyvavote kursuose, seminaruose ir pan., skirtuose etikos problemoms nagrinėti?*

- Taip
- Ne

Kad dalyvavo kursuose, seminaruose ir pan., skirtuose etikos problemoms nagrinėti, teigia 42% respondentų, kad nedalyvavo – 58% (žr. 5 diagramą).

5 diagrama

Ar dalyvauta kursuose, seminaruose, skirtuose etikos problemoms nagrinėti

Sąlyginai daug respondentų dalyvavo seminaruose, kursuose ir pan., skirtuose etikos problemoms nagrinėti. Tai reiškia, kad bibliotekų vadovybė buvo suinteresuota supažindinti darbuotojus su etikos problemomis ir taip pagilinti žinias apie profesinę etiką. Tačiau dauguma respondentų (58%) tokiuose kursuose ar seminaruose nedalyvavo, o tai leidžia daryti išvadą, kad etikos problematika yra žinoma mažesnei daliai bibliotekininkų, o mokymų apie etiką yra nepakankamai.

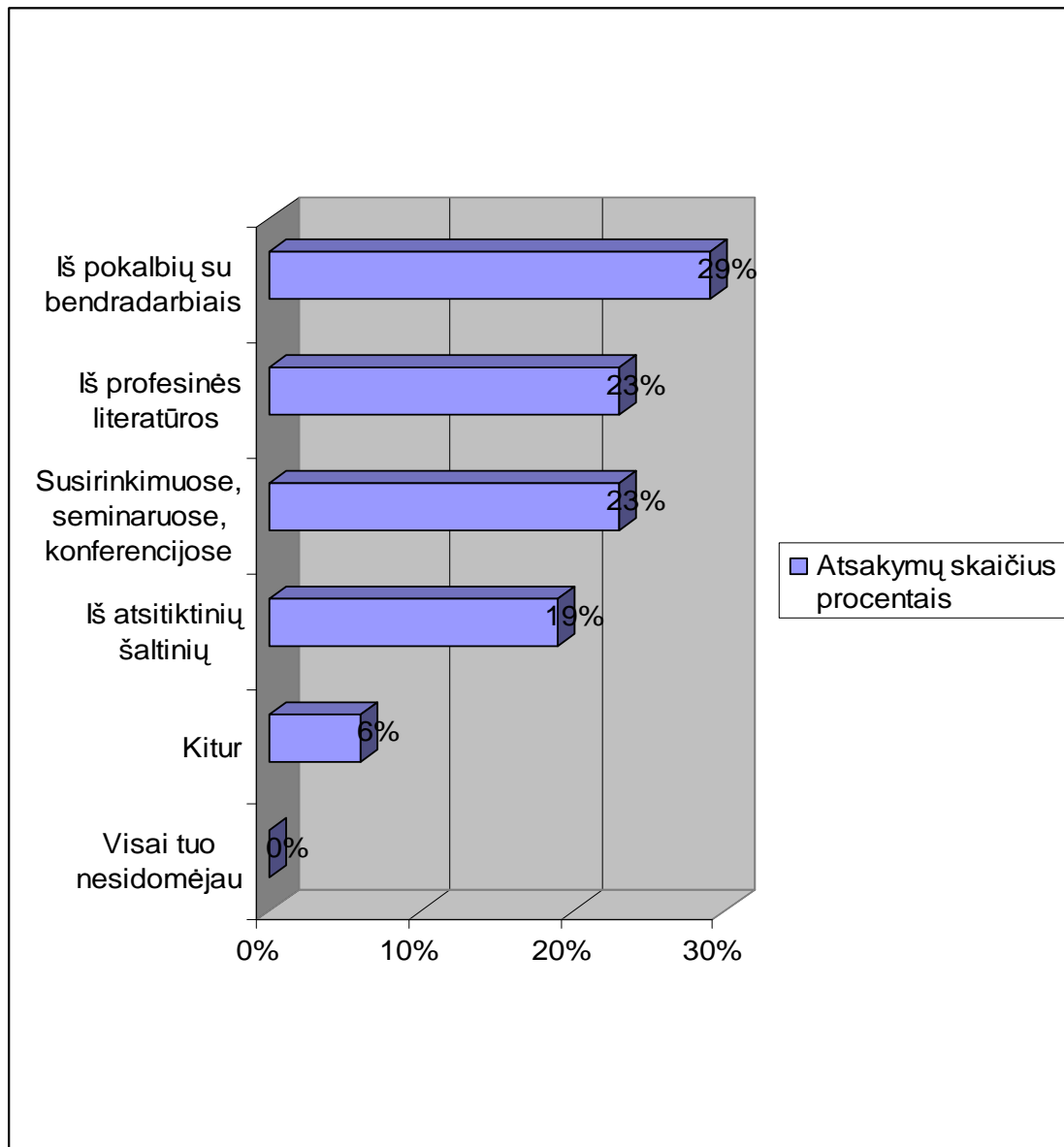
Šeštasis klausimas *Iš kokių šaltinių semiatės žinių apie profesinę etiką?* Turėjo šešis galimus atsakymų variantus:

- a) Visai tuo nesidomėjau
- b) Iš profesinės literatūros
- c) Iš atsitiktinių šaltinių
- d) Susirinkimuose, seminaruose, konferencijose
- e) Iš pokalbių su bendradarbiais
- f) Kitur

Kiekvienas respondentas turėjo galimybę pažymėti po kelis atsakymus. *Visai tuo nesidomėjau* nebuvo pažymėta nė karto, *Iš profesinės literatūros* – 23%, *Iš atsitiktinių šaltinių* – 19%, *Susirinkimuose, seminaruose, konferencijose* – 23%, *Iš pokalbių su bendradarbiais* – 29%, *Kitur* – 6%. (žr. 6 diagramą). Respondentų, atsakiusių *Kitur*, buvo prašyta paaiškinti, kur konkrečiai jie semiasi žinių apie profesinę etiką. Buvo atsakyta: „Iš patirties; nuojauta; internete; visur; besilankant kitose įstaigose ir stebint kitų profesijų darbuotojų etiką“.

6 diagrama

Iš kokių šaltinių semiamasi žinių apie profesinę etiką

Tai, kad nėra respondentų, pažymėjusių *Visai tuo nesidomėjau*, rodo, kad profesinės etikos klausimai yra aktualūs šiuolaikinei bibliotekai, o bibliotekininkai vienaip ar kitaip susiduria su informacija apie ją. Patikimuose šaltiniuose, t.y. susirinkimuose, seminaruose, konferencijose bei profesinėje literatūroje apie profesinę etiką sužino net 46% respondentų. Tačiau dar didesnė dalis - 54% - informacijos apie profesinę etiką semiasi šaltiniuose, kuriuos vargu ar galima būtų pripažinti kompetentingais: iš pokalbių su bendradarbiais, atsitiktiniuose šaltiniuose bei kitur. Tad galima teigti, kad 54% respondentų apie profesinę etiką gali gauti klaidingą ar nepakankamą informaciją, o iškilus etinėms problemoms darbe, remtis šia nepakankama informacija ir priimti neadekvačius sprendimus. Tai gali kenkti bibliotekos prestižui ir santykiams su vartotojais.

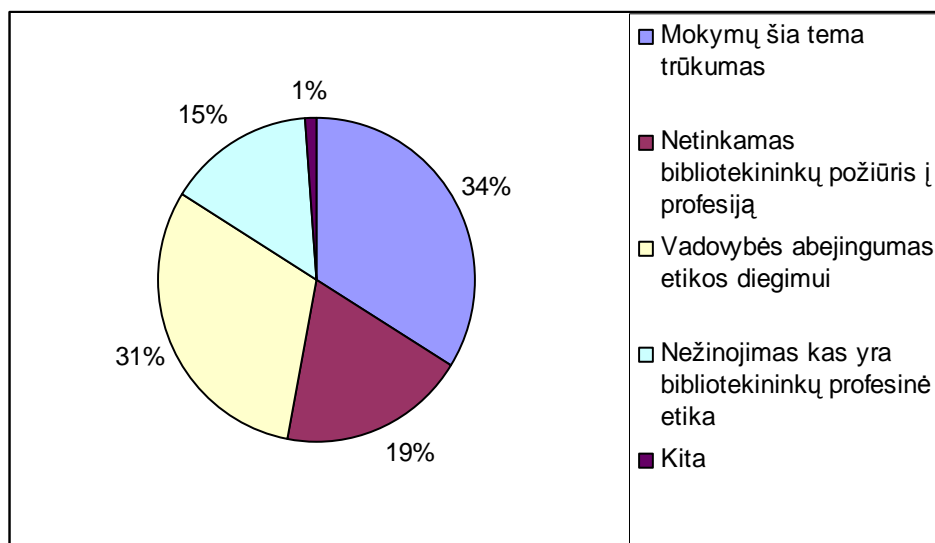
Septintas klausimas *Kaip manote, kas stabdo profesinės etikos diegimą Lietuvos bibliotekose?* turėjo šiuos galimus atsakymų variantus:

- a) Mokymų šia tema trūkumas
- b) Netinkamas bibliotekininkų požiūris į savo profesiją
- c) Vadovybės abejingumas etikos diegimui
- d) Nežinojimas, kas tai yra bibliotekininkų profesinė etika
- e) Kita

Kad profesinės etikos diegimą Lietuvos bibliotekose stabdo mokymų šia tema trūkumas – pažymėjo 34% respondentų, netinkamas požiūris į savo profesiją – 19%, vadovybės abejingumas etikos diegimui – 31%, nežinojimas kas yra bibliotekininkų profesinė etika – 15% respondentų (žr. 7 diagramą). 1% respondentų pažymėjo, kad etikos diegimui bibliotekose trukdo ten „dirbantys atsitiktiniai žmonės, abejingi profesijai ir jos tobulėjimui“.

7 diagrama

Veiksniai, stabdantys profesinės etikos diegimą Lietuvos bibliotekose

Taigi, patys profesijos atstovai pripažįsta, kad labiausiai etikos diegimą bibliotekose stabdo mokymų šia tema trūkumas. Tikriausiai todėl respondentai pažymėjo (31%), kad vadovybė yra abejinga etikos diegimui Lietuvos bibliotekose – ji yra atsakinga už mokymų organizavimą konkrečiose bibliotekose. Netinkamas bibliotekininkų požiūris (19%) ir nežinojimas kas yra bibliotekininkų profesinė etika (15%) respondentų nuomone etikos diegimui trukdo mažiau. Galima daryti išvadą, kad respondentų nuomone, profesinės etikos būklė Lietuvos bibliotekose pagerėtų, jei bibliotekininkai kvalifikacijos kėlimo mokymuose būtų supažindinami su specifinėmis jos

problemomis. Tuomet ženkliai sumažėtų nežinančių kas yra profesinė etika bei netinkamai žiūrinčių į savo darbą bibliotekininkų.

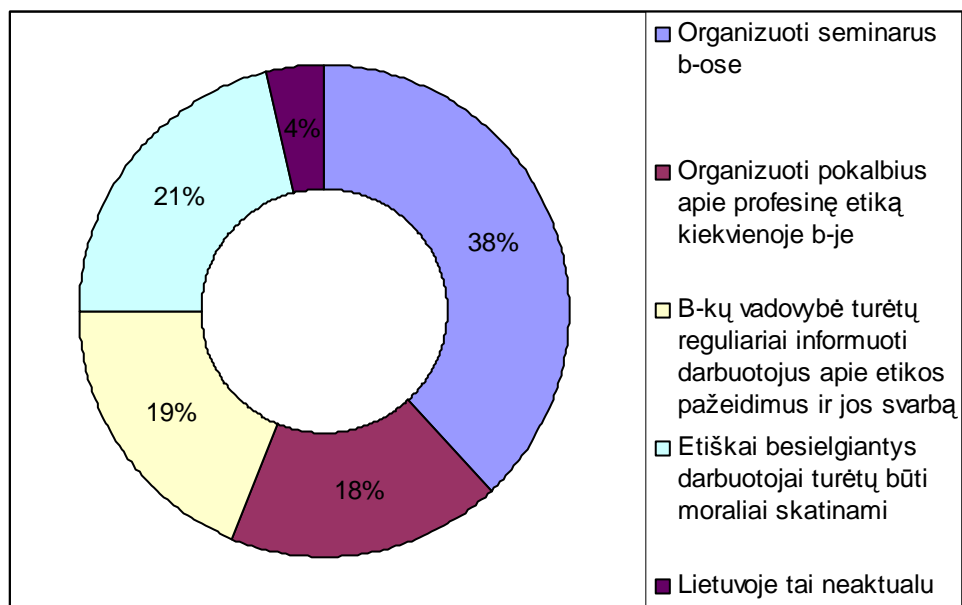
Aštuntas klausimas *Kokiais metodais, Jūsų nuomone, Lietuvos bibliotekose būtų galima patobulinti darbuotojų švietimą etikos srityje?* Turėjo šiuos galimus atsakymus:

- a) organizuoti seminarus bibliotekose
- b) organizuoti pokalbius apie profesinę etiką kiekvienoje bibliotekoje
- c) bibliotekų vadovybė turėtų reguliariai informuoti bibliotekos darbuotojus apie etikos pažeidimus ir jos svarbą
- d) etiškai besielgiantys darbuotojai turėtų būti moraliai skatinami
- e) Lietuvoje tai neaktualu
- f) man tai nerūpi
- g) kita

Kita ir Man tai nerūpi nepažymėjo nė vienas respondentas. *Lietuvoje tai neaktualu* pažymėta 4% respondentų, *kiekvienoje bibliotekoje reikėtų organizuoti pokalbius apie profesinę etiką* – 18%, *bibliotekų vadovybė turėtų reguliariai informuoti apie etikos pažeidimus ir jos svarbą* – 19% respondentų. *Etiškai besielgiantys darbuotojai turėtų būti skatinami* 21% respondentų nuomone, *organizuoti seminarus ir pokalbius apie profesinę etiką bibliotekos privalo* 38% respondentų nuomone (žr. 8 diagramą).

8 diagrama

Metodai, kuriais galima patobulinti darbuotojų švietimą etikos srityje

Išanalizavus atsakymus, galima teigti, kad respondentai, išvelgę mokymų etikos tema trūkumą bibliotekose (žr. 7 diagramą), pabrėžia jų svarbą atsakydami ir į aštuntą klausimą – organizuoti mokymus (seminarus) bibliotekose, ir taip tobulinti darbuotojų švietimą etikos srityje, mano esant reikalinga 38% respondentų. Kitos išvardintos priemonės diegiant etiką laikomos vienodai svarbiomis.

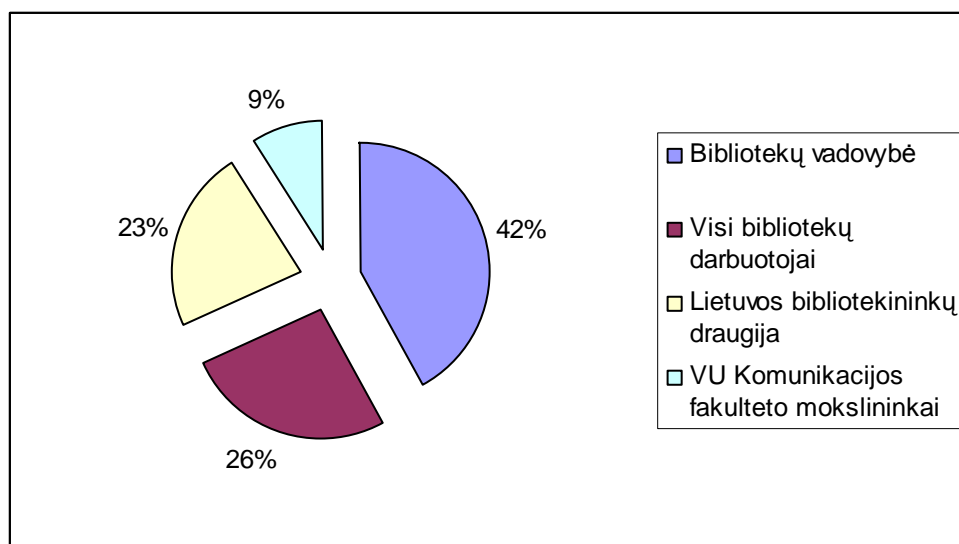
Devintas klausimas *Kas turėtų užsiimti profesinės etikos diegimu ir puoselėjimu Lietuvos bibliotekose* turėjo šiuos atsakymų variantus:

- a) bibliotekų vadovybė
- b) visi bibliotekų darbuotojai
- c) Lietuvos bibliotekininkų draugija
- d) Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto mokslininkai
- e) man tai nerūpi

Man tai nerūpi nepažymėjo nė vienas respondentas. Kad profesinės etikos diegimu turėtų užsiimti Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto mokslininkai pažymėjo 9% respondentų, Lietuvos bibliotekininkų draugija – 23%, visi bibliotekų darbuotojai – 26% respondentų. Daugiausia respondentų – 42% – teigė, kad etikos diegimu turėtų užsiimti bibliotekų vadovybė (žr. 9 diagramą)

9 diagrama

Kas turėtų užsiimti profesinės etikos diegimu ir puoselėjimu Lietuvos bibliotekose

Respondentai, teigdami, kad pirmiausia profesinės etikos diegimu ir puoselėjimu turi užsiimti bibliotekų vadovybė (42%), nežino arba nesuteikia reikšmės teoretikų – Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto mokslininkų ir bibliotekininkų praktiškam darbui, nors pastarieji ėmėsi

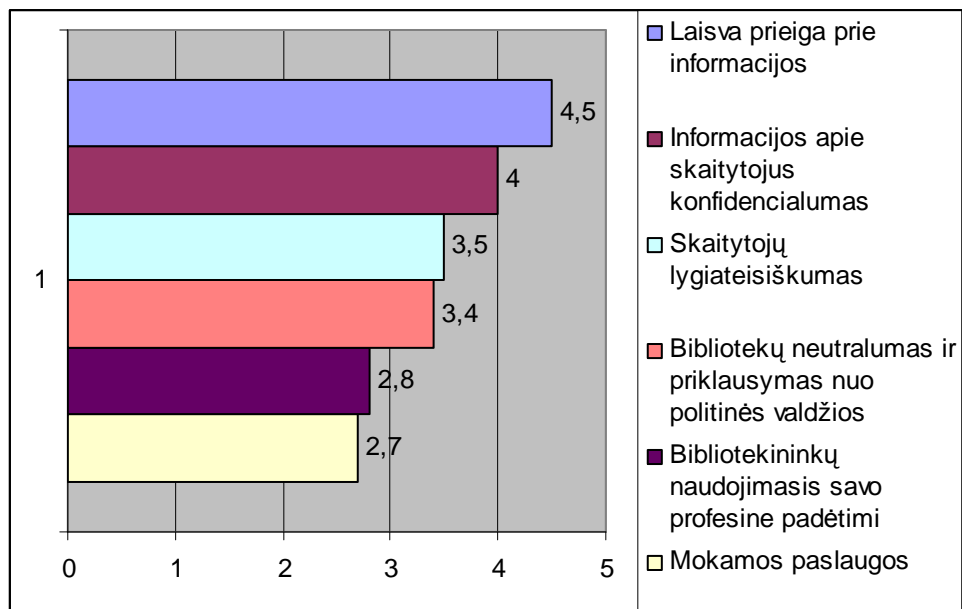
iniciatyvos ir 1999 m. parengė Lietuvos bibliotekininkų etikos kodeksą. Atsakydami į klausimą apie metodus, taikytinus etikai diegti, respondentai teigė, kad reikalingiausias metodas – mokymai (seminarai ir pan., žr. 8 diagramą). Todėl natūralu, kad atsakomybė organizuojant profesinės etikos diegimą perkeliama bibliotekų vadovybei – ji pirmiausia atsakinga už darbuotojų kvalifikacijos kėlimą, o jos abejingumas iškeliamas kaip vienas svarbiausių veiksnių, stabdančių etikos diegimą Lietuvos bibliotekose (žr. 7 diagramą).

Dešimtas klausimas *Kurios iš šių etinių problemų Jums atrodo svarbiausios Jūsų darbe?* turėjo šešis aspektus, kuriuos pagal svarbą respondentams reikėjo įvertinti 5 balų skalėje (1 reiškia, kad visiškai nesvarbu, 5 – kad labai svarbu):

- Laisva prieiga prie informacijos
- Informacijos apie skaitytojus konfidencialumas
- Mokamos paslaugos
- Skaitytojų lygiateisiškumas
- Bibliotekininkų naudojimas savo profesine padėtimi
- Bibliotekų neutralumas ir priklausymas nuo politinės valdžios

10 diagrama

Etinių problemų svarbumo įvertinimas 5 balų skalėje

Svarbiausia etinė problema respondentai laiko laisvą prieigą prie informacijos (4,5 balo), šiek tiek mažesnės svarbos – informacijos apie skaitytojus konfidencialumą (4 balai), vidutiniškai svarbiomis laiko skaitytojų lygiateisiškumą (3,5 balai) bei bibliotekų neutralumą ir priklausymą nuo valdžios

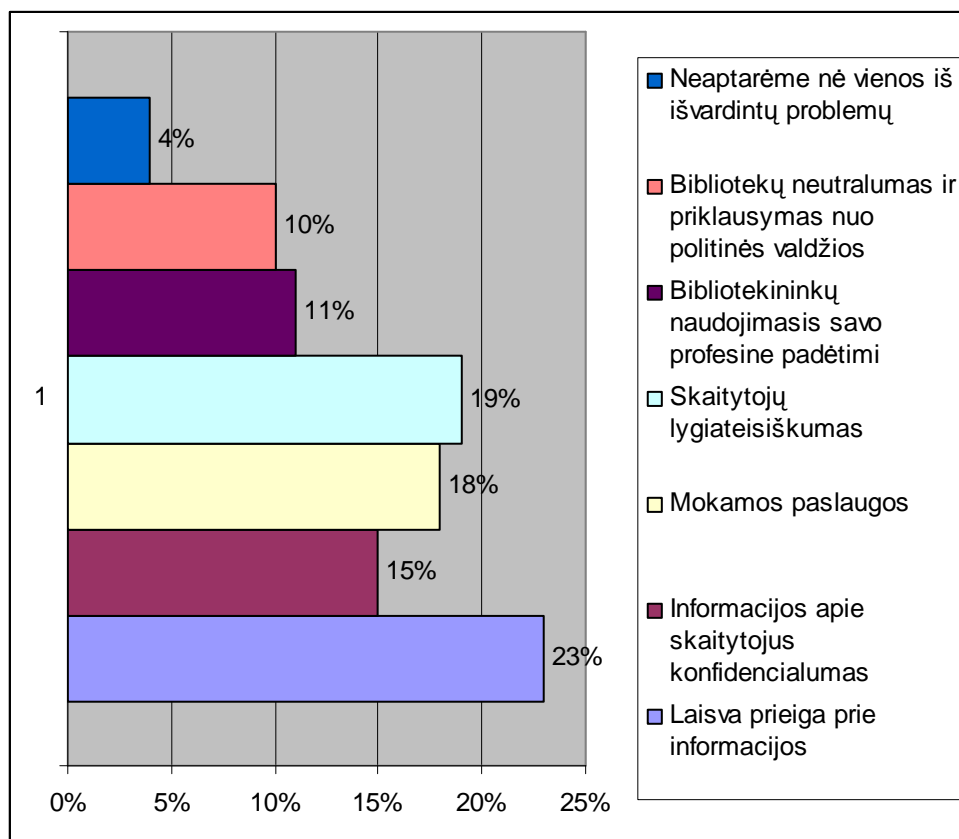
(3,4 balai). Respondentams mažiausiai reikšmingos yra mokamų paslaugų (2,7 balai) ir bibliotekinių naudojimosi savo padėtimi (2,8 balai) problemos.

Vienuoliktas klausimas *Kurias iš žemiau pažymėtų etinių problemų esate aptarę su vadovybe arba bendradarbiais?* Turėjo šiuos galimus atsakymus, iš kurių kiekvienas respondentas galėjo pažymėti po kelis:

- Laisva prieiga prie informacijos
- Informacijos apie skaitytojus konfidencialumas
- Mokamos paslaugos
- Skaitytojų lygiateisiškumas
- Bibliotekinių naudojimasis savo profesine padėtimi
- Bibliotekų neutralumas ir priklausymas nuo politinės valdžios
- Neaptarėme nė vienos iš išvardintų problemų

11 diagrama

Su vadovybe arba bendradarbiais aptartos etinės problemos

Tik 4% respondentų atsakė, kad nėra aptarę nė vienos išvardintos problemos. Dvi problemos sulaukė gana nedidelio atgarsio bibliotekose: 10% respondentų teigė, kad aptarė bibliotekų neutralumą ir priklausymą nuo politinės valdžios, 11% – bibliotekinių naudojamasi

savo profesine padėtimi. 15% respondentų teigė aptarę informacijos apie skaitytojus konfidencialumą, 18% – mokamas paslaugas, 19% – skaitytojų lygiateisiškumą. Daugiausia respondentų (23%) pažymėjo laisvos prieigos prie informacijos problemą. Palyginus šiuos atsakymus su respondentų atsakymais į dešimtą klausimą (žr. 10 diagramą), galima daryti išvadą, kad respondentų nuomone svarbios atrodo tos problemos, kurios buvo aptariamoms su bendradarbiais ar vadovybe. Ši koreliacija matoma žemiau pateikiamoje lentelėje:

3 lentelė

Su vadovybe aptartos etinės problemos (nuo išsamiausiai aptartų iki mažai aptartų)	Respondentų nuomone svarbiausios etinės problemos (svarbos mažėjimo tvarka)
1. Laisva prieiga prie informacijos	1. Laisva prieiga prie informacijos
2. Informacijos apie skaitytojus konfidencialumas	2. Informacijos apie skaitytojus konfidencialumas
3. Mokamos paslaugos	3. Skaitytojų lygiateisiškumas
4. Skaitytojų lygiateisiškumas	4. Bibliotekų neutralumas ir priklausymas nuo politinės valdžios
5. Bibliotekininkų naudojimas savo profesine padėtimi	5. Bibliotekininkų naudojimas savo profesine padėtimi
6. Bibliotekų neutralumas ir priklausymas nuo politinės valdžios	6. Mokamos paslaugos

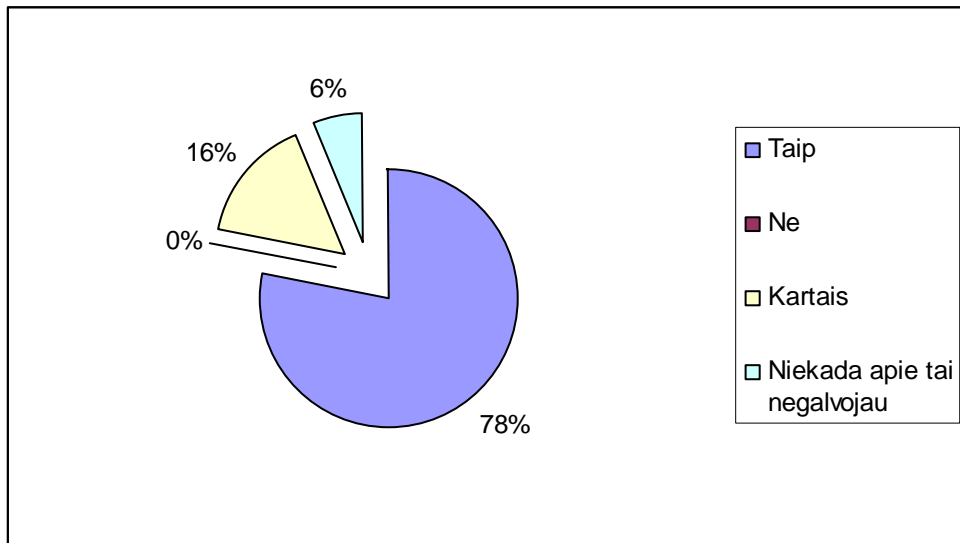
Dėl vienintelės etinės problemos – mokamų paslaugų – nėra koreliacijos tarp su vadovybe aptartų problemų ir bibliotekininkų nuomonės. Visos kitos etinės problemos, respondentų aptartos profesinėje aplinkoje, tampa jiems svarbiomis asmeniškai. Gali būti, kad pvz. nuodugniau panagrinėjus bibliotekininkų naudojimosi savo padėtimi problemą, ji taptų tokia pati reikšminga kiekvienam darbuotojui, kaip ir laisvos prieigos prie informacijos problema. Išanalizavus atsakymus į dešimtą ir vienuoliktą klausimus, galima daryti išvadą, kad ne visos etinės problemos aptariamoms pakankamai, o plačiau išnagrinėtos darbuotojams tampa aktualiomis ir reikšmingomis.

Dvyliktas klausimas *Ar Jūs stengiatės formuoti teigiamą bibliotekos įvaizdį visuomenėje?* turėjo šiuos atsakymų variantus:

- a) Taip
- b) Ne
- c) Kartais
- d) Niekada apie tai negalvojau

12 diagrama

Ar stengiamasi formuoti teigiamą bibliotekos įvaizdį visuomenėje

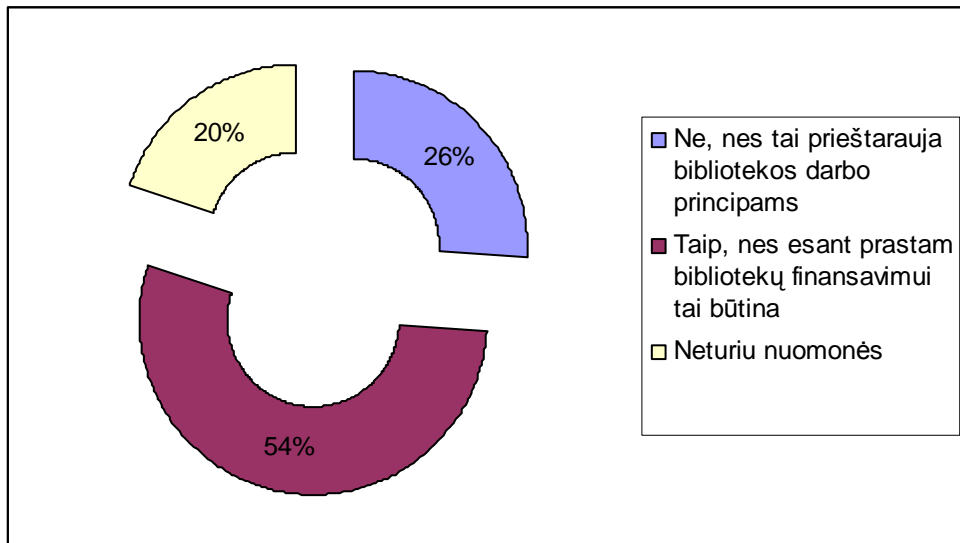
Nė vienas respondentas į klausimą neatsakė *Ne*. 6% respondentų atsakė *Niekada apie tai negalvojau*, 16% pažymėjo teigiamą bibliotekos įvaizdį formuojantys *Kartais*. Ženkli dauguma, 78% respondentų, teigė, kad stengiasi formuoti teigiamą bibliotekos įvaizdį (Žr. 12 diagramą). Tryliktas klausimas *Ar turėtų daugėti mokamų paslaugų Viešojoje bibliotekoje?* Turėjo šiuos galimus atsakymus:

- a) Ne, nes tai prieštarauja bibliotekos darbo principams
- b) Taip, nes esant prastam bibliotekų finansavimui tai būtina
- c) Neturiu nuomonės

20% respondentų atsakydami į šį klausimą teigė neturintys nuomonės, 26% mano, kad mokamų paslaugų gausa prieštarauja bibliotekos darbo principams; 54% respondentų teigia, kad esant prastam bibliotekų finansavimui mokamos paslaugos yra būtinos (žr. 13 diagramą).

13 diagrama

Ar turėtų daugėti mokamų paslaugų Viešąjoje bibliotekoje

Tradiciškai bibliotekos informacija ir žinios dalinasi nemokamai. Ši nuostata yra ir daugumoje Europos šalių ir JAV bibliotekininkų etikos kodeksų. UNESCO Viešųjų bibliotekų manifestas taip pat skelbia šį principą. Kai kurias paslaugas (dažniausiai tas, kurios yra ne pagrindinės ir turinčios didelę savikainą, ar nefinansuojamos valstybės) bibliotekos būna priverstos apmokestinti. Tačiau kad ir kaip skurdžiai jos būtų priverstos egzistuoti, etika reikalauja lygių galimybių visiems piliečiams, tad apmokestinamų paslaugų turėtų būti kuo mažiau dėl piliečių lygių teisių į informaciją. Taigi, galima daryti išvadą, kad respondentai (54%), atsakę, kad esant prastam bibliotekų finansavimui mokamų paslaugų gausinimas yra būtinas, yra nepakankamai informuoti apie pagrindines bibliotekų pareigas, arba jų nuomonė konfrontuoja su nustatytomis elgesio normomis, etikos kodeksu. Šiaurės šalių bibliotekose 1993 m. atliktas tyrimas parodė, kad šių šalių bibliotekose taip pat vyravo gana tolerantiška respondentų nuomonė apie paslaugų apmokestinimą – tyrimą atlikę mokslininkai mano, kad tokia nuomonė susidarė dėl ekonominio spaudimo ir profesinių bibliotekininkų ambicijų [21, 22]. Lietuvoje ekonominis spaudimas taip pat yra: kultūros organizacijos priverstos išgyventi ir suteikti kokybiškas paslaugas iš minimalių lėšų, o jų darbuotojai vis dar gauna sąlyginai mažus atlyginimus. Tikriausiai todėl mokamos paslaugos respondentams atrodo patraukli alternatyva.

Keturioliktas klausimas *Ar, kaip Jūs aptarnaujate vartotoją, priklausoma nuo to, ką – simpatiją ar antipatiją – jam jaučiate?* Turėjo šiuos galimus atsakymo variantus:

- a) Taip
- b) Ne

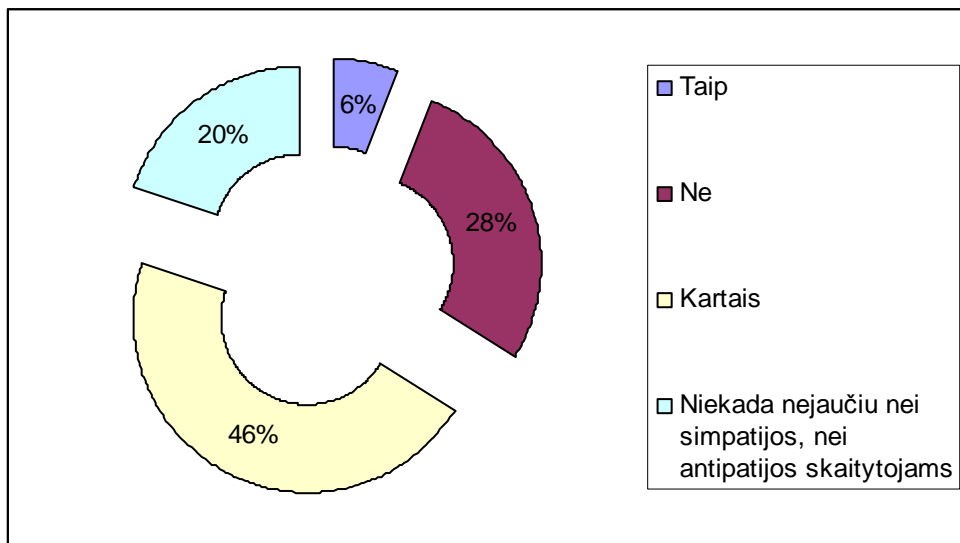
c) Kartais

d) Niekada nejaučiu nei simpatijos, nei antipatijos skaitytojams

Niekada nejaučiantys nei simpatijos, nei antipatijos skaitytojams teigia 20% respondentų, kartais aptarnavimo kokybė priklauso nuo simpatijų ar antipatijų 46% respondentų. *Taip* atsakė 6%, *Ne* – 28% respondentų (žr. 14 diagramą).

14 diagrama

Ar aptarnavimas priklauso nuo simpatijos ar antipatijos skaitytojui

Neįmanoma nejausti jokių emocijų bendraujant su kitu žmogumi. Tačiau profesionalams yra būtina neigiamas emocijas vartotojo atžvilgiu užslopinti arba jų tiesiog neparodyti. Kitaip nukentėtų profesijos autoritetas ir organizacijos įvaizdis. Be to, nukenčia suteikiamos paslaugos kokybė, nes kokybiškai aptarnauti žmogų, kuriam jaučiama antipatija, yra profesionalumo požymis. Tyrimo rezultatai parodė, kad didelė dalis (46%) respondentų kartais prasčiau aptarnauja skaitytoją, kuriam jaučia antipatiją, ir geriau – simpatizuodami skaitytojui; 6% respondentų darbo kokybė visada priklauso nuo emocijų konkrečiam vartotojui. Galima spėti, kad viešųjų bibliotekų darbuotojai, nežino arba nesilaiko etinės nuostatos, kad profesionalas turėtų išlikti neutralus ir jo darbo kokybė neturėtų būti priklausoma nuo jo asmeninių emocijų ar pažiūrų. Moraliai ir profesionaliai elgiasi tie bibliotekininkai, kurių darbo kokybė nepriklauso nuo simpatijų vienam ar kitam asmeniui.

Penkioliktas anketos klausimas *Kas, Jūsų nuomone, sukelia konfliktinius santykius tarp skaitytojo ir bibliotekininko?* buvo atviras. Nuomonę apie konfliktinius santykius darbe pareiškė 32 respondentai. Pusėje (16) jų atsakymų konfliktų priežastimi įvardijama bibliotekininko nekompetencija. Charakteringi kai kurių respondentų atsakymai, kuriuose minima bibliotekininko kaltė:

- „Nemandagus bibliotekininkų aptarnavimas, abejingumas skaitytojų atžvilgiu“.
- „Bibliotekininkų nekompetencija“.
- „Profesinės etikos neturėjimas, abejingumas skaitytojui“.
- „Neetiški darbuotojai“.
- „Blogo skaitytojo arba darbuotojo nuotaika, nekokybiškas skaitytojo aptarnavimas“.
- „Dažniausiai tiek bibliotekininko, tiek skaitytojo asmeninės savybės“.
- „Mažas bibliotekininkų atlyginimas“

Aukščiau minimi atsakymai rodo, kad respondentai yra savikritiški ir į šį profesinės etikos aspektą gali pažvelgti iš šalies. Be to, gali spręsti, kas yra etiškas elgesys darbe. Tačiau yra ir atsakymų, kurie rodo neigiamą respondentų požiūrį į vartotoją, ir kuriuos išanalizavus, galima teigti, kad bibliotekose konfliktiškumu gana dažnai kaltinami skaitytojai. Tokio pobūdžio respondentų atsakymai buvo pakartoti po kelis kartus:

- „Blogai nusiteikę skaitytojai, jų psichinė būseną, nuovargis“.
- „Skaitytojų negeranoriškumas ir priekabumas“.
- „Skaitytojų nemokėjimas naudotis informacijos paieška“.
- „Skaitytojų kultūros stoka“
- „Skaitytojai su nesveika psichika“.
- „Skaitytojai reikalauja iš bibliotekininko to, kas nepriklauso nuo bibliotekininko, pavyzdžiui, bibliotekos finansavimas: prasta bibliotekos būklė, mažai knygų. Kiekvienas skaitytojas jaučiasi pats svarbiausias, ignoruoja kitus skaitytojus“.
- „Knygos negrąžinimas visus metus“.

Tik keli respondentai pažymėjo, kad dažniausiai konfliktinėse situacijose kaltos būna abi pusės. Taigi, galima teigti, kad daugumos respondentų nuomone, konfliktus sukelia žmogiškasis faktorius – asmeninės bibliotekininkų ir skaitytojų savybės. Konfliktai, kylantys dėl skaitytojų informacinės paieškos neišmanymo, vienareikšmiškai neturėtų būti vertinami kaip konfliktinė skaitytojų savybė, nes darbuotojų pareiga yra padėti įgyti informacinę išprusimą. Tad šis aspektas demonstruoja dar vieną ginčytiną profesinių pareigų ir profesinės etikos sampratos teisingumą.

Trys anketos klausimai buvo skirti respondentų demografinėms savybėms apibūdinti – amžiui, profesiniam stažui ir pareigoms. Respondentų amžiaus vidurkis yra 47 metai. Jausias respondentas buvo 31 metų amžiaus, vyriausias – 61. Galima daryti išvadą, kad respondentai yra patyrę ir susiformavusios savitos asmeninės gyvenimo filosofijos, mąstysenos, individai. Tokio amžiaus bibliotekininkams susidurti su etikos problemomis teko ne kartą. Vidutinis respondentų

darbo stažas – 22 metai. Mažiausias darbo stažas 6 metai, didžiausias – 34. Tad galima daryti išvadą, kad respondentai turi daug profesinės patirties, leidžiančios ir dalykiškai, ir intuityviai spręsti darbe kylančias problemas.

Į klausimą apie pareigas atsakė 27 respondentai. Iš jų bibliotekininko pareigas užima 11 respondentų, vyr. bibliotekininko – 16 respondentų.

4.3 Tyrimo apibendrinimas

Tyrimo rezultatai parodė, kad respondentai, iš kurių dauguma yra patyrę darbuotojai su ilgamečiu darbo stažu, nepakankamai adekvačiai suvokia profesinės etikos svarbą ir problematiką kasdieniame darbe. Bet kurios profesijos atstovas, įsiliedamas į profesijos gretas, turi būti supažindintas su tos profesijos etikos kodeksu, nes absoliuti dauguma darbuotojų susiduria su etinėmis problemomis (tai parodė ir šio tyrimo rezultatai). Etikos diegimo viešosiose bibliotekose tyrimo dalyvių dauguma nežino, arba teigia neegzistuojant bibliotekininko profesijos etikos kodekso. Tai rimtas signalas, verčiantis nuodugniau pažvelgti į etinio švietimo bibliotekose problemas ir numatyti efektyvias etikos diegimo priemones.

Geras bibliotekos vidaus taisyklių, bet ne etikos kodekso žinojimas, rodo respondentų elgesio reglamentavimo žinias, kurios būtinos ir moraliam elgesiui su vartotoju, ir kartu gali padėti ugdyti etiškumą. Galima teigti, kad taisyklių išmanymas ateityje padės lengviau skverbtis etiniams principams.

Respondentai etikos diegimo tobulinimui bibliotekose siūlo organizuoti seminarus bei pokalbius apie profesinę etiką. Respondentams svarbu ir tai, kad etiškai besielgiantys darbuotojai būtų skatinami moraliai, o tai yra vienas iš rekomenduojamų etikos diegimo būdų šiuolaikinėje vadyboje. Atsakomybę dėl etikos diegimo, respondentų nuomone, turėtų prisiimti bibliotekų vadovybė ir patys darbuotojai o mažiausiai atsakomybės sprendžiant etikos diegimo problemas tenka bibliotekininkystės teoretikams. Galima spėti, kad respondentai nėra susidūrę su teoriniais darbais apie etiką bibliotekininkystėje, todėl didesnę reikšmę teikia praktinei patirčiai bei asmeninei iniciatyvai.

Svarbiausia etine problema savo profesinėje veikloje respondentai laiko laisvą prieigą prie informacijos. Ši problema pasak respondentų taip pat ir išsamiausiai analizuota su vadovybe bei bendradarbiais. Tokia nuomonė sutampa su pasaulio informacijos savininkų etinių sprendimų paieškos problemomis. Informacijos apie vartotoją konfidencialumas, esantis antroje vietoje pagal svarbą, taip pat vienas opiausių nūdienos etinių klausimų komerciniame bei valstybiniame sektoriuose. Tad respondentai yra susipažinę su aktualiausiomis etikos problemomis, deja kai kurios

žinomos neišsamiai (pvz. mokamos paslaugos, bibliotekininkų naudojimas savo padėtimi). Išanalizavus tyrimo rezultatus, galima daryti išvadą, kad pastarosios problemos respondentams nėra reikšmingos ir todėl į jas nesigilinama.

Dauguma respondentų nedalyvavo kursuose, seminaruose ir pan., skirtuose etikos problemoms nagrinėti, nors savo žinių apie etiką šaltiniu dauguma paradoksaliai nurodo seminarus. Šie renginiai nebūtinai turėtų būti svarbiausias etikos diegimo įrankis, tačiau gali rodyti kokią vietą etika užima darbuotojų kvalifikacijos tobulinime.

Tyrimo rezultatai parodė ir teigiamas bibliotekininkų etikos suvokimo puses. Respondentai stengiasi kelti profesijos prestižą visuomenėje, informacijos apie etiką semiasi seminaruose ar iš pokalbių su bendradarbiais, su vadovybe yra išsamiai aptarę kelias svarbias etines problemas.

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

Lietuvos bibliotekos vis dar išgyvena permainų ir besiformuojančio naujo darbuotojų mentaliteto periodą. Nuo Nepriklausomybės atgavimo 1990 m. visų pirma buvo rūpinamasi sudaryti geras technines darbo sąlygas ir gerinti bibliotekų materialinę bazę. Šiandien galima teigti, kad didžiuliai pokyčiai jau įvyko: bibliotekininkai įvaldė sudėtingas informacines technologijas, naudodamiesi šiuolaikinėmis technologijomis skaitmenina kultūros paveldą, kuria elektronines duomenų bazines. Gerėja bibliotekininkų darbo ir mokymosi sąlygos, daugėja skaitmeninės įrangos. Įvykus techninių parametrų permainoms, vis aktualesni tapo darbuotojų kvalifikacijos kėlimo klausimai. Tik nuolat tobulėjantis profesionalas gali užtikrinti profesijos vystymąsi ir prestižą visuomenėje.

Etika yra vienas iš kvalifikacijos tobulinimo tikslų. Lietuvos bibliotekose etikos diegimas nėra prioritetas, todėl visų pirma profesinės etikos svarbą aktualu suvokti vadovaujančiam bibliotekų personalui. Efektyvus profesinės etikos diegimas bus įmanomas tada, kai juo bus suinteresuota ir bibliotekos vadovybė, ir patys darbuotojai. Kitaip bibliotekos, neatsakingai naudojančios vis didėjančias savo jėgas informacijos ir žinių srityje, gali šias jėgas ir pasitikėjimą jomis prarasti.

Iki šiol etikos diegimas bibliotekose nebuvo sistemingas procesas. Be išaiškinimo ir kryptingo suvokimo, 1999 m. priimtas etikos kodeksas daugumai bibliotekininkų tėra formalių taisyklių rinkinys. Todėl reikalingos priemonės, šias taisykles paverčiančios asmeninėmis darbuotojo vertybėmis. Efektyvesnio etikos diegimo priemonės gali būti šios:

- Bibliotekų vadovybė visų pirma pati turi įvertinti etikos svarbą ir vaidmenį bibliotekos valdyme bei nuolat skatinti ir kontroliuoti etikos diegimą.
- Organizuoti seminarus ir kitokius mokymus apie profesinę etiką.
- Skatinti etišką darbuotojų elgesį moraliniu įvertinimu. Šis metodas turėtų būti efektyvus, nes kiekvienas profesionalas trokšta įvertinimo.
- Profesiniuose leidiniuose rašyti straipsnius aktualiais profesinės etikos klausimais. Straipsniuose iškelti aktualias problemas verta periodiškai bei analizuojant būtent realias Lietuvos aktualijas. Iki šiol parašyti straipsniai pasitarnavo kaip supažindinimas su profesine etika apskritai.
- Etiškas elgesys turėtų būti akcentuojamas nuolat – tai gali būti daroma susirinkimuose, o naujai priimami darbuotojai supažindinami su profesinės etikos kodeksu ir darbe išskylančiomis etinėmis problemomis bei jų sprendimo būdais.

- Mokyti darbuotojus identifikuoti su etika susijusias problemas, nes ne visada kasdienėse darbinėse situacijose jos būna atpažįstamos.

Atsižvelgdamos į išvardintus efektyvesnio etikos diegimo būdus, bibliotekos galėtų formuoti svaresnį prestižą visuomenėje, įgyti didesnę pasitikėjimą bei tapti modernesnėmis organizacijomis. Visuomenės pasitikėjimas būtų naudingas ne tik prestižui, jis gali atnešti ir apčiuopiamos naudos: valstybė gali būti netiesiogiai raginama skirti didesnę paramą bibliotekoms ir pan. Informacijos ir žinių amžiuje neįmanoma apeliuoti tik į atskiro žmogaus moralinius įsitikinimus, yra būtina modeliuoti realius būdus, kaip įgyvendinti etinę bibliotekininkų elgseną; ne pasikliauti atsitiktiniais etinio švietimo įvykiais, o kurti sistemą intensyviai ir ilgalaikiui etikos diegimui, naudojant šiuolaikines vadybos priemones.

BIBLIOGRAFINIŲ NUORODŲ SĄRAŠAS

1. ABRAITIS, V.B. ir OTAS, A. *Informacijos privatumas ir sauga Lietuvos internete* [interaktyvus]. [žiūrėta 2006 m. rugsėjo 22 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.leidykla.vu.lt/inetleid/inf-mok/23/tomas23.html>).
2. ANZENBACHER, A. *Filosofijos įvadas*. Vilnius, 1992
3. *Etikos žodynas*. Vilnius, 2005
4. GLOSIENĖ, A. *Biblioteka informacijos politikos kontekste* [interaktyvus]. [žiūrėta 2005 m. spalio 29 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.leidykla.vu.lt/inetleid/inf-mok/15/str2.html>
5. *History of the code of the ethics* [interaktyvus]. [žiūrėta 2006 m. lapkričio 4]. Prieiga per internetą: <http://www.ala.org/ala/oif/statementspols/codeofethics/coehistory/Default2092.htm>
6. JAKUTYTĖ, S. *Etika: tarp teorijos ir praktikos. (Po)etikos: kaip galima šiuolaikinė etika*. Aidai, 2002, p. 43
7. JANIŪNIENĖ, E. *Biblioteka – žinių institucija* [interaktyvus]. [žiūrėta 2006 m. spalio 12]. Prieiga per internetą: <http://www.leidykla.vu.lt/inetleid/inf-mok/17/tomas17.html>
8. JASPERSAS, K. *Filosofijos įvadas*. Vilnius, 1989
9. *Lietuvos bibliotekininkų etikos kodeksas* [interaktyvus]. [žiūrėta 2006 m. rugsėjo 15]. Prieiga per internetą: www.lbd.lt/reng/kodeksas
10. LINDSEY, J.A. and PRENTICE, A.E. *Professional ethics and librarians*. Phoenix : Oryx Press, 1985
11. MACINTYRE, A. *Trumpa etikos istorija : dorovės filosofijos istorija nuo Homero iki dvidešimto amžiaus*. Vilnius : Charibdė, 2000
12. MILTS, A. *Kas yra etika?* Vilnius, 2001
13. MOZŪRAITĖ, V. *Profesinės etikos ABC bibliotekininkams*. Vilnius, 2001
14. MOZŪRAITĖ, V. *Profesinės etikos klausimu. Tarp knygų*, 1998, nr. 10, p. 1-3
15. NOREIKIENĖ, J. *Ankstyvasis Wittgensteinas: etika solipsizmo sąlygomis. (Po)etikos: kaip galima šiuolaikinė etika*. Aidai, 2002, p. 32
16. PAULAVIČIŪTĖ, A. *Verslo etikos būklė Lietuvoje*. Vilnius : Technika, 1998
17. PETUCHOVAITĖ, R. *Etikos dimensija bibliotekininkystėje. Tarp knygų*, 1996, nr. 9, p. 7-11
18. PETUCHOVAITĖ, R. *Informacijos etika. Tarp knygų*, 2003, Nr. 11, p. 5-7

19. PETUCHOVAITĖ, R. *Viešųjų paslaugų bendruomenei plėtra : sėkmingos praktikos Lietuvoje ir tarptautinių veiksmų studija*. Vilnius, 2004
20. ROSENQVIST, K. The Librarian's conscience : on Professional ethics of librarians in the Nordic. *Scandinavian public library quarterly*, 1996, No. 1
21. VASILJEVIENĖ, N. *Organizacijų etika : institucinės etikos vadybos sistemos*. Vilnius, 2006
22. VASILJEVIENĖ, N. *Etikos infrastruktūros diegimas sveikatos priežiūros organizacijose*. Vilnius, 2004
23. VYŠNIAUSKAS, G. Globalinės etikos paieškant. *Etika globalizacijos sąlygomis*. Vilnius, 2004, p. 207
24. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija [interaktyvus]. [žiūrėta 2006 m. spalio 12]. Prieiga per internetą: <http://www.tm.lt/strasburas/EZTK.doc>
25. Žurnalistų etikos kodeksas [interaktyvus]. [žiūrėta 2006 m. rugsėjo 29 d.]. Prieiga per internetą: http://www.lzs.lt/link.php?link_id=179&page_menu=5

POSSIBILITIES AND PROBLEMS RELATED TO ENGRAINING OF THE PRINCIPLES OF PROFESSIONAL ETHICS OF LIBRARIANS IN LITHUANIAN LIBRARIES

Asta Bielinskienė

SUMMARY

The library as a social institution can prove its expediency only by being in demand by society. If members of society consider that the library does not meet their needs, does not render high quality services or defy public opinion, its existence will be endangered. Doctors, lawyers, politicians or representatives of other professions, who do not adhere to their respective codes of conduct, are usually subjected to public condemnation for it or even lose their jobs. The lack of similar incidents in Lithuanian libraries or even publicly available information in this regard may suggest that unprofessional and unethical behaviour of librarians is still not treated as a major damage to society.

There is a growing demand for better library services. The long-prevailing attitude that the quality depends directly on the amount of resources is now being gradually replaced by a new attitude that the quality greatly depends on the ability to administer these resources and that one of the objectives of the library is to wisely intermediate in provision of knowledge to readers. Readers' opinions, fulfilment of their needs become the keystones of the library policy, therefore, the code of conduct of librarians or, in other words, the respect of universal human rights and freedoms contributes to the creation of a positive image of the library and librarians, raises the prestige of this profession and increases the trust in the quality of library services.

The subject matter of the Master's Thesis is the implementation of guidelines for ethics in public libraries of Lithuania. Such subject matter has been chosen because of the relevance of problems related to professional ethics and ever-increasing significance of ethics in modern society. The purpose of the Thesis is to disclose the meaning of ethics in activities of the Lithuanian libraries and to analyse the perception by librarians of the importance of ethics-related problems.

The tasks of the Master's Thesis are to reveal the concept of ethics and professional ethics in modern society, to review the situation pertaining to the problems of professional ethics in Lithuania and foreign countries, to carry out a survey of engraining of the principles of ethics in public libraries, to summarise its data, and to present conclusions.

Public libraries have the broadest range of readers. Each day librarians provide services to people with miscellaneous needs and encounter various situations, which are complicated from the point of view of ethics. Therefore, they need guidelines for professional ethics the

implementation of which must constitute one of the priorities for the management of each library. Librarians can acquire, learn a unanimous ethical self-awareness through qualification improvement: by participating in seminars and courses; introducing a new employee to occupational obligations, etc. Leaving the solving of ethics-related problems to a librarian, who follows only his intuition and personal perception of ethics, puts the standing of the profession at risk. Therefore, it has been decided to examine problems and possibilities related to engraining the principles of ethics in libraries.

The survey results have disclosed that the respondents, the largest number of whom is professionals with a long length of service, do not have an adequate perception of the importance and relevancy of professional ethics in their work.

PRIEDAI

1 priedas

Atlikto tyrimo anketos pavyzdys

Gerbiamas respondente,

Aš, VU Komunikacijos fakulteto Bibliotekų ir informacijos centrų vadybos programos magistrantė Asta Bielinskienė, rengiu magistro darbą tema „Profesinės bibliotekininko etikos diegimo Lietuvos bibliotekose galimybės ir problemos“. Maloniai prašyčiau užpildyti šią anketą. Duomenų konfidencialumą garantuoju. Ačiū už Jūsų nuoširdžius atsakymus ir pagalbą.

1. Amerikos bibliotekų asociacija 1938 metais paskelbė Bibliotekininko etikos kodeksą. Ar yra toks kodeksas Lietuvoje?

- a) Yra
- b) Dar nėra
- c) Nežinau

2. Ar Jums yra tekę darbe spręsti problemas, susijusias su profesine etika?

- a) Taip
- b) Ne
- c) Nežinau, kurios problemos yra etinės

3. Ar esate susipažinęs(-usi) su bibliotekos, kurioje dirbate, vidaus taisyklėmis?

- a) Taip
- b) Ne
- c) Mūsų bibliotekoje tokių taisyklių nėra

4. Ar, Jūsų nuomone, tos taisyklės neprieštaruoja profesinei bibliotekininko etikai?

- a) neprieštaruoja
- b) kai kurie punktai prieštaruoja
- c) nežinau

5. Ar kada nors dalyvavote kursuose, seminaruose ir pan., skirtuose etikos problemoms nagrinėti?

- a) Taip
- b) Ne

6. Iš kokių šaltinių semiatės žinių apie profesinę etiką?

- a) Visai tuo nesidomėjau
- b) Iš profesinės literatūros
- c) Iš atsitiktinių šaltinių
- d) Susirinkimuose, seminaruose, konferencijose
- e) Iš pokalbių su bendradarbiais
- f) Kitur (įrašykite):

7. Kaip manote, kas stabdo profesinės etikos diegimą Lietuvos bibliotekose?

- a) Mokymų šia tema trūkumas
- b) Netinkamas bibliotekininkų požiūris į savo profesiją
- c) Vadovybės abejingumas etikos diegimui
- d) Nežinojimas, kas tai yra bibliotekininkų profesinė etika
- e) kita(įrašykite):

8. Kokiais metodais, Jūsų nuomone, Lietuvos bibliotekose būtų galima patobulinti darbuotojų švietimą etikos srityje?

- a) organizuoti seminarus bibliotekose
- b) organizuoti pokalbius apie profesinę etiką kiekvienoje bibliotekoje
- c) bibliotekų vadovybė turėtų reguliariai informuoti bibliotekos darbuotojus apie etikos pažeidimus ir jos svarbą
- d) etiškai besielgiantys darbuotojai turėtų būti moraliai skatinami
- e) Lietuvoje tai neaktualu
- f) man tai nerūpi
- g) kita (įrašykite):

9. Kas turėtų užsiimti profesinės etikos diegimu ir puoselėjimu Lietuvos bibliotekose?

- a) bibliotekų vadovybė
- b) visi bibliotekų darbuotojai
- c) Lietuvos bibliotekininkų draugija
- d) Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto mokslininkai
- e) man tai nerūpi

10. Kurios iš šių etinių problemų Jums atrodo svarbiausios Jūsų darbe?

Kiekvieno aspekto svarbą prašome įvertinti 5 balų skalėje (1 reiškia, kad visiškai nesvarbu, 5 – kad labai svarbu).

Laisva prieiga prie informacijos	
Informacijos apie skaitytojus konfidencialumas	
Mokamos paslaugos	
Skaitytojų lygiateisiškumas	
Bibliotekininkų naudojimas savo profesine padėtimi	
Bibliotekų neutralumas ir priklausymas nuo politinės valdžios	

11. Kurias iš žemiau pažymėtų etinių problemų esate aptarę su vadovybe arba bendradarbiais? (pažymėkite aptartą problemą laukelyje dešinėje)

Laisva prieiga prie informacijos	
Informacijos apie skaitytojus konfidencialumas	
Mokamos paslaugos	
Skaitytojų lygiateisiškumas	
Bibliotekininkų naudojimas savo profesine padėtimi	
Bibliotekų neutralumas ir priklausymas nuo politinės valdžios	
Neaptarėme nė vienos iš išvardintų problemų	

12. Ar Jūs stengiatės formuoti teigiamą bibliotekos įvaizdį visuomenėje?

- a) Taip
- b) Ne
- c) Kartais
- d) Niekada apie tai negalvojau

13. Ar turėtų daugėti mokamų paslaugų Viešojoje bibliotekoje?

- a) Ne, nes tai prieštarauja bibliotekos darbo principams
- b) Taip, nes esant prastam bibliotekų finansavimui tai būtina
- c) Neturiu nuomonės

14. Ar, kaip Jūs aptarnaujate vartotoją, priklauso nuo to, ką – simpatiją ar antipatiją – jam jaučiate?

- a) Taip
- b) Ne
- c) Kartais
- d) Niekada nejaučiu nei simpatijos, nei antipatijos skaitytojams

15. Kas, Jūsų nuomone, sukelia konfliktinius santykius tarp skaitytojo ir bibliotekininko?

Keli klausimai apie Jus (Jūsų nurodyti duomenys nebus perduoti tretiesiems asmenims ir bus panaudoti tik apibendrintai statistinei duomenų analizei):

Jūsų amžius: m.

Jūsų darbo stažas:m.

Jūsų pareigos bibliotekoje.....

Dėkoju už bendradarbiavimą!